

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ETATSRAAD E. MØLLER

DEN VEST- OG SØNDERJYDSKE
KREDITFORENINGS STIFTER

1819 - 18. AUGUST - 1919

ET MINDESKRIFT

AF

C. A. CLEMMENSEN

TRYKT I LANGKJÆRS BOGTRYKKERI
KØBENHAVN 1919

ETATSRAAD E. MØLLER

DEN VEST- OG SØNDERJYDSKE
KREDITFORENINGS STIFTER

ETATSRAAD E. MØLLER

DEN VEST- OG SØNDERJYDSKE
KREDITFORENINGS STIFTER

1819 - 18. AUGUST - 1919

ET MINDESKRIFT

AF

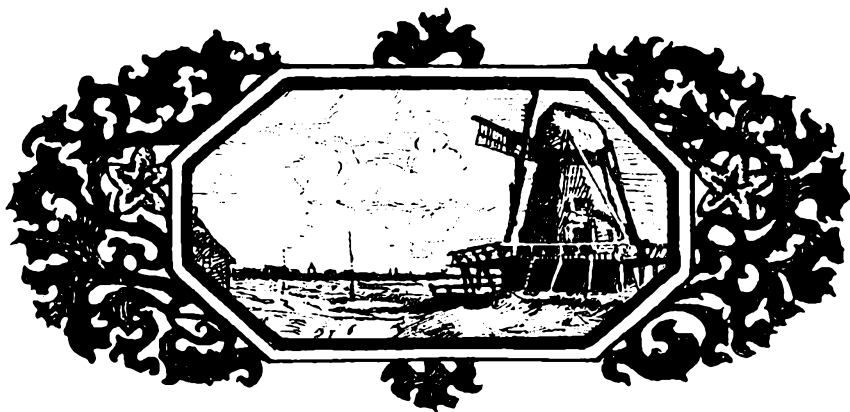
C. A. CLEMMENSEN

TRYKT I LANGKJÆRS BOGTRYKKERI
KØBENHAVN 1919

**UDGIVET AF
MATHILDE MØLLER OG DAGMAR MØLLER
VED HUNDREDAARSDAGEN FOR
DERES FADERS FØDSEL**

VED SØNDERVIG

Den Mand, hvis Minde disse Blade vies ved Hundredaarsdagen for hans Fødsel, levede og virkede i Ringkøbing langt over en Menneskealder. I den lille, fjærne vestjydske By, der saa hans Manddoms rige Virke, øvede han sit Livs største Daad: Grundlæggelsen af »Den vest- og sønderjydske Kreditforening« og Arbejdet for at føre denne Institution frem til en grundfæstet og anset Stilling. *Tietgen* har sagt om ham, at han var et Finansgeni, født til noget større end til at sidde i Ringkøbing som Kreditforeningsdirektør. Der er heller ingen Tvivl om, at Etatsraad *Møller*, med sine eminente finansielle Evner, ogsaa paa et langt videre Felt kunde have naaet de største Måal. Han ejede den umiddelbare Oprindelighed, Fantasiens geniale Gave som skabende Kraft. Han raadede tillige over Mandeviljens Magt til at føre sin Sag igennem, — ikke blot den stejle Styrke, der i afgørende Øjeblikke samler sig til den store Bedrift, men ogsaa den snilde Begavelse, som finder Udvej, hvor mangen anden snarest gav op.

Født til noget større end Ringkøbing, — sandt nok,

men hans Gerning rakte jo dog ogsaa langt videre. Hele Vestjylland staar i Taknemlighedsgæld til hans Minde, og hvad han udrettede for disse »fattige Egne«, giver hans Navn fuld Adkomst til at skrives ind blandt Landets bedste. Skagbo af Fødsel gjorde han sin Ungdoms Gerning paa vestjydsk Grund. Han blev Vestjylland tro, ogsaa da han stod paa sit Livs Højde. I Ringkøbing fik han sit Hjem. Derfra gik hans Gerning ud. Den lille Bys venlige Hygge var som skabt for det vennesæle i hans Personlighed, men naar den Længsel mod Havet, der laa dybt i hans Sind, voksede i Vælde, tyede han til sit kære Søndervig derude ved Klittens Rand.

Da *Møller* kom til Ringkøbing i Begyndelsen af 1850-erne, fandt han en saare beskeden Købstad med knap 1300 Sjæle. Lad den ogsaa siden have tredoblet sit Indbyggertal, den er dog næppe væsensforskellig fra Halvtredsernes Ringkøbing. Nu som før lyser de røde Tages Tegl over Byen, sagtmodig kønt, og er der end ikke fuldt op af historisk interessante Bygninger, saa ejer den lille By dog en stille gammeldags Tone, som lader Hus efter Hus synes ældre, end de er. Der hviler en egen Stemning, saa tilforladelig tryk, over det rummelige Torv med de klippede Lindetræer, den gamle Borgmestergaard og de prunkløse hvide Kirkemure under det blytækte Spir. Malerisk skøn er Grønnegades røde mosgroede Mur, der hegner den vidunderligste gamle Have, — saa frodig-rig som faa eller maaske ingen i hele Vestjylland. Sagte skælvende Akacier, bredkronede Ege og Bøge skygger over saftiggrønne Plæner, og mellem Træerne skimter man den røde Bindingsværkslænge, der ligger bagest i den gamle Tang'ske Ejendom. Ringkøbings Haver blomstrer

i Skærsommer som en fyensk Æblegaard, skinner med Guldregnens tunge Klaser, dufter af Syrener, af Frugttræers florlette Pragt. Fra Haven bag Hustedernes Købmandsgaard hænger de blomstersmykte, løvrige Kastanjekroner tungt ud over Gittertremmerne mod Østergade, og derinde bag Gitret flagrer og flimrer det med Striber af Sol over et yndigt gammelt Havehus, hvis hvide Mure har dannet Rammen om glade Børnefester i svundne Tider. Det er dog virkelig en gammel Gaard, som fortæller noget, disse Husted'ske Længer, med strandede Skibes Navnebrædter over Indgangen til Pakhuse, som dufter af Sild og Tjære og Tougværk, af hundredaarig Købmandsgaard, af Fortids Minder og Nutids Arbejde, — og derinde i Huset: Bjælkelofter, Dørkarme og Beslag, Snirkler, Snørkler og Farver, som man kun finder dem, hvor en gammel Slægt nænsomt vogter over gammel Arv.

Ringkøbing vilde ikke være dansk Købstad, hvis den ikke havde sin stemningsfulde Vej »bag Haverne«. Den hedder »Øster Allé« og gaar ned til Fjorden, til Ringkøbings »Langelinje«, ikke en hæget og pyntet Promenade, men en ligesom tilfældig Sti, med Udblik over den store, sivrandede Fjord mellem lave, græsklædte Kyster, over Holnslands frugtbare Agre og Enge med hvide Kirkers og gamle Sognemøllers Idyl, — ud til den skinnende Klit, hvor Solen synker mod Aften.

Den brave Ringkøbing Præst *Peter Nicolai Frost* skrev for hundrede Aar siden med et snurrig-filistrøst Udtryk: Byens Beliggenhed er ingenlunde ubehagelig. Han savnede Skov. Dog, — Ringkøbing har sin Fjord, fire Mil lang og to Mil bred, nærmest for en Indsø at regne, men

det er Danmarks *største* Indsø, og kun ved en smal Tange skilles den fra Vesterhavet. Ringkøbing henter Friskhed fra Fjorden med dens rige Fugleliv, og hinsides de langtstrakte Klitformationer, der kan knejse graat og tungt, men til andre Tider skinne hvidt af Sandets Glitren. ruller Havet, det store, aabne Hav.

Stille god, fredelig-hyggeilig, lidt lunt fortrolig er Byen selv. Dens Stemning, dens Præg, dens Sjæl fojede sig naturligt sammen med det harmoniske i *Møllers* Personlighed. Han kendte Arbejdets hidsige Takt, den store Anspændelses Fryd, men ogsaa Hvilen i Hjemmet, det trygge Hjærteslag, det gode Samværs dybe, inderlige Glæde, — en ægte menneskelig Følelse, fjærn fra den milde, bedsteborgerlige Tilfredshed med sig selv og med den lille Verden, der ligger nærmest. *Møller* var ikke den, som faldt til Ro. Der var den store Udlængsel i ham, den mægtige Virketrang, der ikke lader sig dulme af Købstadhygge. Ogsaa her er der intim Forbindelse mellem ham og den By, hvori han virkede, den »lille By ved en stængt Fjord, vejløs ud til den store Larm«, — som Ringkøbings egen Digter har skrevet. Alle Dage længtes Byen mod Havet, ud over Fjordens Indelukke. Kravet om Udløb og Havn er Ringkøbings Hjærteønske, og gamle Borgere i Byen véd at fortælle, at det for længst var sket Fyldest, om *Ephraim Magdalus Møller*, Manden med det store Fremsyn, i sin Tid havde faaet Lov at raade.

SLÆGTEN

Gammeljydsk er Slægten baade paa fædrene og mødrene Side.

Familjetraditionen véd at berette om en rig Gaard- og Møllejejer i Klitmøller og om hans Søn Vaabensmeden, der var Fader til Gartner *Lars Møller* af Aalborg.

Den 10. December 1788 viedes i Vor Frue Kirke i Aalborg sidstnævnte Podemester *Lars Møller* og *Marie Magdalene Reinert*. De har, i alt Fald i de første Aar, levet under meget vanskelige økonomiske Forhold. Den 19. Januar 1790 fik de, i Følge Aalborg Vor Frue Kirkebog, døbt Sønnen *Johan Henrik Møller*. Han blev Købmand og Møllejejer samt Strandingskommisær i Skagen, hvor han ægtede Enken *Maren Sophie Ferstew, f. Houmann*. Det er Etatsraad *Ephraim Magdalus Møllers* Forældre.

Houmann (Homann) var et arveligt Slægtsnavn i Skagen, hvor en Familie af dette Navn i alt Fald fra Slutningen af det 17. Aarhundrede kan følges videre indtil vore Dage. I Begyndelsen af det 18. Aarhundrede levede i Skagen *Peder Madsen Houmann* og Hustru *Helvig Hansdatter*. De havde Sønerne *Mads Pedersen Houmann* og *Thomas Pedersen Houmann*.

Etatsraad *E. Møllers* Moder, *Maren Sophie Houmann* fødtes i Skagen den 7. Juli 1781. Hendes Forældre var *Mads Thomsen* (Thomasen) *Houmann* og *Maren Anders-*

datter Brøndum. Maren Sophie var 27 Aar gammel, da hun i 1808 ægtede den 32-aarige *Otto Christian Ferslew*, Strandingskommisær i Skagen og yngste Son af Byfoged *Hans Christopher Ferslew*. I dette Ægteskab fødtes fire Børn. Strandingskommisær *Otto Christian Ferslew* døde allerede i 1817. Aaret efter, den 3. November 1818,

E. Møllers Moder. Maren Sophie f. Houmann.

ægtede hans Enke *Johan Henrik Møller*, hvem hun den 18. August 1819 fødte Sønnen *Ephraim Magdalous* og den 7. August 1821 endnu en Son, *Mads Simon*.

Johan Henrik Møller var kun 34 Aar gammel, da han døde i 1824, den 7. Juli, paa Hustruens Fødselsdag. Skiftet efter ham begyndte den følgende Dag. Enkens Laugværge var Købmand

Christen Degn i Skagen, medens Købmand *Hans Rafn* var Værge for de to Børn. Boets Formue opgjordes til 2705 Rdlr. 3 Mk. $3\frac{2}{5}$ Sk.

- Da *Maren Sophie Møller* havde siddet Enke i seks Aar, giftede hun sig for tredje Gang, idet hun i 1830 viedes til den omtrent 60-aarige Sognepræst til Volstrup og Hørby Menigheder ved Sæby, Dr. phil. *Johan Henrik Weise*.

Pastor *Weise*, der var født i Aarhus som Søn af en fra Thüringen indvandret Kirurg, var en samvittighedsfuld Mand med stærkt udviklede pædagogiske Interesser. Han har sikkert taget sig omhyggeligt af Stifsonnernes Undervisning. Som theologisk Kandidat havde han i 1803, da han kunde se tilbage paa ti Aars Privatlærer-Virksomhed, udgivet et ret omfattende pædagogisk Arbejde, en »Haandbog i Opdragelseslæren, egentligen bestemt for Forældre i de kultiveerte Stænder«. Den bærer følgende Dedikation: »Min Moder *Marie Elisabeth Weise*, hvis Moderkærlighed og Omhu jeg uafsladelig erkjender som den første blandt alle de Velgjerninger, det hulde Forsyn tildeelte mig, tilegnes dette Skrift til Erindring om sønlig Taknemlighed«. Bogen udkom hos *Hempel* i Odense, hvor hans Moder, *Marie Elisabeth Rehse* (Reetze) var født. I den første Afdeling af Skriftet, der indledes med et Motto af *Rousseau*, beskæftiger Forfatteren sig med de Krav, som maa stilles til en Opdragers Karakter, og med Opdragelsens Formaal. Anden Afdeling indeholder en Oversigt over den fysiske, æstetiske, moralske og intellektuelle Opdragelse. Aaret efter Bogens Fremkomst blev *Weise* Dr. phil. ved Universitetet i Kiel. Som Præst i Skagen fra 1813 til 1817 lærte han sin senere Hustru, dengang *Maren Sophie Ferslew*, at kende. Herfra forflyttedes han til Volstrup og Hørby, hvor han døde den 6. Juli 1833.

Enkepastorinde *Weise* flyttede, en Tid efter Mandens Død, til Aalborg. Den sidste Snes Aar af sit Liv tilbragte hun i København, hvor hun boede paa Tredjesalen Nørrevold 40, da hun døde den 10. Maj 1863, i den høje Alder af omtrent 82 Aar. Hendes ældste Søn af andet Ægteskab, *Ephraim Magdalus Møller* — eller, som han gjerne skrev

sig, *E. Møller* — sad da som velmeriteret Prokurator i Ringkøbing, og hans Broder, den meget fransk-interesserede og aandslivlige *Mads Simon Møller*, der i 1851 havde taget philologisk-historisk Embedseksamen, var Adjunkt ved Randers lærde Skole.

BARNDOM OG UDDANNELSE

E*phraim Magdalus Møller* er, som nævnt, født i Skagen den 18. August 1819. Ved hans Daab, der fandt Sted Andendagen derefter, nævnes blandt Fadderne *Peter Julius Møller* og Jfr. *Marie Elisabeth Møller* af Skagen.

Kun fem Aar gammel mistede han sin Fader. I Elleve-aars-Alderen kom han til Volstrup, hvor Stiffaderen var Præst. Sognet støder op til Sæby Købstads Jorder, og Kirken, der tilhører Stamhuset Sæbygaard, ligger ved Sæby Aa. Her i Præstegaarden tilbragte han sine sidste Barndomsaar, og herfra blev han, første Søndag efter Paaske 1834, konfirmeret i Volstrup Kirke af Stiffadere ns Eftermand i Embedet, Pastor *Jørgen Overgaard*.

Enkepastorinde *Weise* flyttede nu med sine Børn til Aalborg, hvor *Mads Simon* blev Discipel i Cathedral-skolen. *Ephraim Magdalus Møller* kom paa Kontoret hos Byskriver *Brorson*, men allerede i Slutningen af 1835 var han atter paa Sæbyegnen, idet han havde faaet Ansættelse som Kontorist paa Sæbygaards Godsforvalterkontor. Ejeren af den gamle Herregaard, Generalmajor, Baron *Jens Krag-Juel-Vind-Frijs-Arenfeldt* fik meget tilovers for det unge Menneske. Der var vistnok Tale om, at *Møller* skulde lære Landvæsen, men han havde mere Lyst til at læse, og Baronens synes senere at have hjulpet

ham, den ubemidlede Præsteenkes Søn, til at følge denne Lyst.

Møller var paa Sæbygaard indtil Foraaret 1837. Da han forlod Egnen, gav Pastor *Overgaard* ham Attest for, at han ved sit Forhold i Menigheden havde gjort sig fortjent til de bedste Anbefalinger. Han kom nu til Herredsfoged *Spärck* i Hjørring. Her var han i noget over to Aar paa Børglum Herredskontor, hvor han gjorde sig vellidt af *Spärck* ved sin Venlighed og Beskedenhed.

I Efteraaret 1839 rejste *Møller* til København for i Oktober at tage den særlige Forberedelses-Eksamen for dem, der agtede at underkaste sig Juridisk Eksamen for Ustuderede («dansk-juridisk Eksamen»). Fagene ved denne forberedende Prøve, som indførtes i 1821, var Dansk, Geografi, Historie og Arithmetik. Man har kaldt den »et sandt Jammerbillede af en offentlig Prøve«, der kun krævede »de Kundskaber, som fordredes af et Barn i en af Københavns Fattigskoler«. Men selv om denne særlige Præliminær-Eksamen, som netop blev afholdt for sidste Gang i Oktober 1839, maaske ikke har stillet store Krav, fik i alt Fald kun 3 af de 63 Eksaminander ved denne Lejlighed Hovedkarakteren »Antaget med Ros«. *Møller* var den ene af de tre.

Nu fulgte der et Aars Arbejde til den endelige Eksamen, og derefter indsendte *Møller* sin Ansøgning til det juridiske Fakultet. Den findes paa Universitetsbibliotheket blandt saa mange andre »petita« og har følgende Ordlyd:

Ved hoslagt at tilstille det høie juridiske Facultet Attest for i Efteraaret 1839 at have underkastet mig den befalede Præliminær-Examen for ustuderede Jurister, tillader jeg mig underdanig at ansøge om: at Facultetet gunstigt ville tilstede mig Adgang til

den i indeværende Efteraar afholdende juridiske Eksamen for Ustuderede.

I omtrent et Aar har jeg i dette Øiemed opholdt mig her i Byen, og i denne Tid, under Herr Auditeur *Steenstrups* Veiledning, søgt at komme i Besiddelse af de Kundskaber, som udfordres, og hvad mine foregaaende Livsforhold angaaer, tillader jeg mig at bemærke: at jeg er 21 Aar gammel, født i Skagen, hvor min, i min tidlige Barndom afdøde Fader, *I. H. Møller*, var Kiøbmand og Strandingscommissionair. Min Ungdomsundervisning modtog jeg, deels af min Stedfader *I. H. Weise*, Præst til Wolstrup og Hørbye Menigheder pr. Sæbye, deels i et Institut i Aalborg, hvor min Moder efter min Stedfaders Død tog Boepæl. Siden min Confirmation har jeg beskjæftiget mig med Contoirforretninger, deels hos en Godseier, deels hos juridiske Embedsmænd, og ere de Mænd jeg saaledes har opholdt mig hos: Baron *Juel* til Sæbyegaard pr. Sæbye, Justitsraad, Byskriver *Brorson* i Aalborg og Krigsraad, Herredsfoged *Spärck* i Hiørring.

Da mit Ophold her i Byen ei vel maatte vare længere end et Aar, maa jeg meget beklage, at den mig saaledes tilstaaede korte Tid ikke tillod mig at freqventere nogen af D'herrer Professorers Forelæsninger, dem jeg dog underhaanden er kommen i Besiddelse af.

Kiøbenhavn den 17. September 1840
Magstrædet Nr. 27, 2. Sahl.

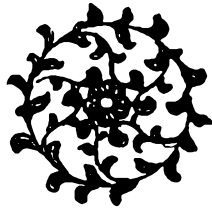
Underdanig
Ephraim Magdalus Møller.

Til
Det høie juridiske Facultet.

I den nævnte Ejendom i Magstræde, nuværende Nr. 7, boede han hos Husets Ejerinde, den 77aarige *Anna Margrethe Østrup*, der var Enke efter en kongelig Kopist. Han var flyttet ind efter hendes forrige Logerende, cand. phil. Premierløjtnant i Kongens Livkorps (d. v. s. Studenterkorpset) *Hans Rudolph Sperling*.

Inden Udgangen af 1840 havde Moller da taget Juridisk Eksamen for Ustuderede. Ved den theoretiske Prøve, der afholdtes i November, opnaede han Hovedkarakteren »Bekvem«. Den praktiske Prøve i Begyndelsen af December tog han med Karakteren »Vel«.

De første Ungdomsaar og med dem Uddannelsens Tid var lykkeligt til Ende.

UNGDOMSLIV I KØBENHAVN BYFOGED ANNO 48

I Fyrrerne var *Møller* ansat hos forskellige Justits-embedsmænd. Sine første fire Aar som examinatus juris tilbragte han i København. Fritiden ofredes et nøjsomt, men fornøjeligt Ungdomsliv med Kammeraterne. Naar en af dem fik en Kurv med Fødevarer fra Hjemmet i Provinsen, blev der undertiden holdt Gilde paa Kurven. *Møller*, der havde let til at rime, improviserede Taler paa Vers og skrev Sange for Gilderne. Han havde ogsaa som ung en køn Sangstemme og kunde saaledes paa flere Maader bidrage til Adspredelserne under det kammeratlige Samvær. Efter at han i 1844 var taget til Provinsen, vedligeholdte han Forbindelsen med den gamle Vennekreds, og han færdedes atter i den, naar han kom paa Besøg i København, hvor hans Moder nu havde taget Ophold. I Juleferien 1845 — den 28. December — deltager han saaledes i »Spireselskabet Jylland«s Udflugt til Ordrup med et »Smaaavognstog«, og han har til Soldet skrevet en Rundsang med et Vers til hver af Deltagerne. Blandt Navnene paa hans Ungdomskammerater finder man her *Lunøe*, *Zedeler*, *Harald Theilmann*, *Niels Knudsen Theilmann*, *Satterup*, *Hylling* og *Schjellerup*.

Til hans nære Omgang hørte ogsaa den unge Læge

Poul Jensen Hostrup, der døde den 31. Marts 1844, kun 31 Aar gammel. Mellem *Møllers* efterladte Papirer findes nogle folte Mindevers, som han har skrevet umiddelbart efter Vennens Død.

I Efteraaret 1844 blev *Møller* By- og Herredsfuldmægtig i Holstebro, og han skulde nu tilbringe mere end fire

E. Møller, Ungdomsbillede.

Aar i denne lille Kobstad. Holstebro havde kun ca. 1300 Indbyggere, men paa Torve- og Markedsdage var der stort Røre i Byen. Det store Krammarked efter St. Hans Dag drog et Par Tusind Mennesker til Holstebro, og fra mange Egne af Jylland strømmede man sammen til Store - Mandags - Markedet i Oktober med dets Kvæg og Kram. Om Vinteren var der

en ikke ringe Selskabelighed blandt de gæstfri Vestjyder. *Møller*, som var en livlig og køn ung Mand med selskabelige Talenter, har sikkert været velset Gæst baade ved Familjeballerne i Byen og paa Omegnens Præstegaarde og Herresæder.

En af de store Begivenheder under hans Virksomhed i Holstebro var Opførelsen af det nye Raadhus, der blev bygget af Murermester *Rosengaard* fra Ringkøbing. Byens

Historieskriver beretter, at »Indvielsen fandt Sted den 27. Januar 1847, ved hvilken Lejlighed Amtmand og Byfoged især førte Ordet, og flere Sange, forfattede i den Anledning, blev afsungne. Højtideligheden sluttedes med Fællesspisning og Bal.« *Møller* havde til selve Indvielseshøjtideligheden skrevet en Sang, der ledsagedes af Instrumentalmusik, og til den efterfølgende Diner paa Raadhussalen havde han forfattet en anden Sang, der gav Udtryk for Tidens nationale og politiske Stemninger: Folket føler sig nu som Nation. Folkets Sag føres for Folkets Domstol. Dets Stemme vil nu høres overalt, thi gammel Kraft rejser sig atter. »Nu Folket selv vil holde Regnskabsbrættet, med egne Øjne vil det nu se til«.

Inden Udgangen af dette Aar blev Byfogeden, Justitsraad *C. N. Petersen* forflyttet til Hjørring, og *Møller* konstitueredes da som Byfoged i Holstebro og Herredsfoged i Hjerm-Ginding Herreder. Han kom i Virkeligheden til at bestyre By- og Herredsfogedembedet et helt Aar igennem, idet *C. N. Petersens* Efterfølger, *Troels Smith*, kort Tid efter sin Kaldelse til Holstebro ansøgte om at maatte forlade dette Embede og træde tilbage i sin tidligere Stilling som Birkedommer paa Fanø, hvilket tillodes ham ved kongelig Resolution af 2. Maj 1848. Under den derved indtraadte nye Vakance var *Møller* fremdeles konstitueret, indtil *Ferdinand Brasen* i Efteraaret 1848 overtog Embedet.

Forhandlingsprotokollen for Holstebro Købstads Repræsentanter meddeler, at »Aar 1847 den 2. December blev en Kommunalsamling holdt paa Holstebro Raadhus af den konstituerede Byfoged og Borgerrepræsentanterne«. Her finder man for første Gang Underskriften

E. Møller, const. Byfoged under et Referat af kommunale Forhandlinger. Hverken dette Møde eller de nærmest følgende omfatter betydningsfulde Emner. Den 9. Februar 1848 behandles en Sag, der er af større Interesse for Byen, idet Flertallet vedtager at støtte et Andragende fra Maler *Schaumburg* om at maatte drive Gæstgiveri og holde Restauration. Det er Oprindelsen til det senere saa kendte Hotel. Da det næste Møde afholdes, er man midt i »Slavekrigen«, de bevægede Martsdage 1848 med Bauers Blussen og Kirkeklokkers Kimen ved det falske Rygte om, at de rendsborgske Slaver trænger frem under Mord og Plyndring.

Gennem Forhandlingsprotokollen erfarer vi, at der i Kommunalssamlingen paa Raadhuset den 30. Marts blev fremlagt en Skrivelse fra Amtet af 29. Marts med Opfordring til et kombineret Forsvar for Ribe og Ringkøbing Amter. Den Del af Byens mandlige Befolkning, der maatte findes villig, opfordres af Amtet til efter nærmere Opraab at møde paa et bestemt Sted. — »Det blev vedtaget øjeblikkeligen at udstede en Opfordring til Byens Borgere om at samle sig og ved Mødet at fremlægge en Liste, hvorpaa *de* kunne tegne deres Navne, der ville deltage i det fælleds Forsvar med Landbefolkningen. Endvidere blev det bestemt at udstede en Opfordring til Byens Borgere om ved frivillige Bidrag at sætte Kommunalbestyrelsen istand til at anskaffe fornøden Ammunition«.

I Skyndingen og under Øjeblikkets nervøse Spænding har man først skrevet »fornøden *Kommunicat*«, men det sidste, ikke fuldførte Ord er derefter streget ud og erstattet af *Ammunition*. I øvrigt blev det under det kommunale Møde oplyst, at et Korps allerede var organiseret.

Fra Vennebjerg har man Historien om Oldingen, der i Slavekrigens Dage mødte frem, bærende paa en Spade, og som paa Spørgsmaalet: »Hvad vil Du med den Spade, — *Du* kan jo da ikke slaas med Slaverne?« gav det drastiske Svar: »Det vil a heller it, men a vil grave dem ner, efterhaands som I slaar dem ihjel«. Ogsaa de gæve Holstebro Bymænd var rede til at give Slaverne en varm Modtagelse. Man var »fuldt udrustet og i ordnet Masse færdig til Slag«. Den gamle Borgervæbning eksisterede ikke mere. Den gjorde sidste Gang Tjeneste ved Christian den Ottendes Besøg i Holstebro den 10. Juli 1842. Men man havde altsaa dannet et særligt Korps, og det var *Møller*, der organiserede Forsvaret. Holstebros Damer sad ved Vinduerne og græd af Angst over alle de onde Rygter, dengang *Møller* red ud for at rekognoscere, ledsaget af Byens eneste Politibetjent, — som ogsaa græd.

Da Rygterne viste sig ugrundede, faldt Sindene til Ro. Børgerkabet i Holstebro havde imidlertid godtgjort, at man var rede til at tage en Tørn, om det skulde være, og *Møller* havde ved sin Konduite yderligere styrket den Popularitet, som han nød i Befolkningen. Overhovedet viste han under de vanskelige Forhold i det første Krigs-aar, at han var den rette Mand paa rette Plads.

Mod Slutningen af hans Konstitution beskæftigede Kommunalbestyrelsen sig med Spørgsmaalet om Udskiftning af Byens Fællesjorder og med Amtets Inddeling i Distrikter til de forestaaende Valg til Rigsforsamlingen. Med Hensyn til sidstnævnte Sag tiltraadte man Amtsraadets Forslag om, at »Amtets Jurisdiktionsinddelinger, der netop ere fem ligesom Antallet af de Deputerede, skulde ligge til Grund for Distrikternes Inddeling, idet

man antog, at de enkelte Vælgere bedre vilde kunne udtale deres Anskuelser og med mere Vægt gjøre disse gjældende ved Valget blandt deres Herredsmænd og i en Forsamling, hvor de paa en Maade vare mere hjemme end under en fremmed Jurisdiktion, uanset, at der herimod kan indvendes, at Vælgerne af Holstebro og Hjerm-Ginding Herreders ca. 14000 Indbyggere forholdsvis erholder mindre Betydning ved kun ligesom Vælgerne af Hammerum Herreds ca. 9250 Indbyggere at have een Repræsentant«.

Den 13. September 1848 deltager *Møller* for sidste Gang som konstitueret Byfoged i Holstebro Kommunalbestyrelses Forhandlinger. Endnu en lille Tid virker han her som Fuldmægtig, men i 1849 har han forladt Holstebro, og i hened to Aar »conditionerer« han nu hos Byfoged og Byskriver i Lemvig samt Herredsfoged og Skriver i Skodborg—Vandfuld Herreder, Kancelliraad *Voigt*. I Aaret 1850 er han paa *Voigts* An- og Tilsvær i 6 Maaneder konstitueret til at forestaa hans Embede under hans Fraværelse ved Rigsdagen.

Det er Skade, at *Møller* ikke har nedskrevet sine Erindringer saaledes som Branddirektør *Falbe-Hansen*, der nogle Aar senere var By- og Herredsfuldmægtig i Lemvig og derefter i Holstebro. Af *Falbe-Hansens* Skildringer kan man dog danne sig en Forestilling om det Milieu, hvori *Møller* færdedes under sit Ophold i Lemvig, som dengang ikke talte stort mere end 800 Indbyggere. Omegnen havde sine kraftige Fiskertyper og gemyttlige Bønder. Livet i Byen var stiltfærdigt og hyggeligt, med 3—4 Baller om Vinteren paa Gæstgivergaarden »Limfjorden«. *Falbe-Hansen* giver Baldamerne Attest for, at »det var

alle kraftige Folk, der nød Livet i fulde Drag og ikke blev borte mellem Fingrene, naar man svang dem i Dansens Ring«. Byens skønne Beliggenhed ved det inderste af Lem Vig og mellem de høje Bakker har sikkert tiltalt *Møllers* stærkt udviklede Sans for Naturen, og han har ogsaa nok kunnet nyde den lille Bys Idyl i al Godmodighed. Men Forholdene har dog vist været ham for smaa og snævre, det hele for stillestaaende. Det var overmaade rørende, men vidnede ikke om stort Udsyn i hine Tidens Lemvig, naar Kommunalbestyrelsen en halv Snes Aar senere, da den jyske Tværbane over Langaa var under Overvejelse, androg Ministeriet om, at man dog endelig maatte slippe for at faa Jernbane til Byen!

Anne Marie Møller, f. Madsen, Ungdomsbillede.

Opholdet i Lemvig blev af indgribende Betydning for *Møllers* hele Liv. Her lærte han den Kvinde at kende, hvem han faa Aar senere hjemførte som Hustru. *Anne Marie Madsen*, hvis Fader ejede Gaarden Ærtbjærg i Dybe Sogn ved Lemvig, var født den 31. December 1828 og altsaa henved en halv Snes Aar yngre end *Møller*, — en frisk ung Pige, med et smukt Ydre og indtagende af

Væsen. Han følte sig dybt og inderligt tiltrukket af hendes kvindelige Ynde, fra første Færd forvisset om, at dette vilde blive en urokkelig Pagt for Livet. I et Brev fra Forlovelsestiden skriver han til hende om sin Kærlighed: »Den er ene i sit Slags, den er stærk og inderlig som ingen anden Følelse hos mig, og den er derfor uforanderlig og bestandig. Og min Marie vil ganske vist ogsaa skjønne paa denne min Kjerlighed; hun vil føle, at vor Tilbøjelighed er sand, fordi den er gensidig, at den er stærk, fordi den er alt opofrende, at den er uforanderlig, fordi den ikke med Hensyn til nogen af os er knyttet til verdslige Fordele. Du eier nemlig intet og jeg ei heller. Vi eie kun vor Kjerlighed«

Saa naturligt og kønt fandt han Udtryk for en Følelse, der bandt to Mennesker sammen indtil deres Livs Aften.

AMTSFULDMÆGTIG OG PROKURATOR I RINGKØBING

I Sommeren 1851 forlod *Møller* Lemvig og bosatte sig i Ringkøbing. Han var blevet Fuldmægtig hos Amtmanden over Ringkøbing Amt, Kammerherre, Greve *Johan Sigismund Schulin*, der havde beklædt dette Embede siden 1843. Den 1. Januar 1852 blev *Møller* tillige Sekretær ved Amsraadet, og fra 1856 var han Sekretær ved Amtskoleraadet.

Amtmandsboligen, Rindomgaard, ligger lidt udenfor Ringkøbing. Selv synes *Møller* som Ungkarl at have boet i den gamle Harpøth'ske Ejendom, hvis ældste Del endnu ligger paa Østergade ved Siden af »Ringkøbing og Omegns Sparekasse«s nyopførte Bygning. Han var da en hyppig Gæst hos Konsul *Christen Husted* i den nærliggende Købmandsgaard ved Hjørnet af Nørregade og Østergade. *Christen Husted*s Datter, den 88aarige Konsulinde *Henriette Berthelsen*, mindes *Møller* fra Ungdomsdagene, da han færdedes i den gamle Gaard, hvor han ogsaa senere jævnlig var Gæst. En anden Datter af *Christen Husted* var gift med Fysikus, Dr. med. *Erik Holst*, der kom til Ringkøbing ved Midten af 1850'erne og blev *Møllers* meget gode Ven.

Den 28. Juli 1854 viedes i Helligaandskirken i Køben-

havn Amtsfuldmægtig *E. Møller* og *Anne Marie Madsen* fra Dybe Sogn ved Lemvig. I Forlovelsestiden havde hun aflagt et længere Besøg hos *Møllers Moder*, Enkepastorinde *Weise* i København, og Bryllupet kom, som nævnt, til at staa i Hovedstaden. Den gamle Præsteenke boede dengang i Studiestræde Nr. 57 — nuværende Nr. 9 — paa første Sal.

I Ringkøbing fik de nygifte deres Hjem i den Ejendom paa Østergade, der laa overfor *Christen Husted's* Have, og som i nyere Tid har været indrettet til Hotel. Men det varede ikke længe, inden de flyttede herfra til Bredgade Nr. 18, — dengang Adelgade.

Da *Møller* havde fungeret halvfemte Aar som Amtsfuldmægtig, ansøgte han Justitsministeriet om at maatte procedere paa Prøve. Den Prøveprokuratorstilling, som han søgte, oprettedes efter Indstilling af Amtmand, Greve *Schulin*. Indenfor Jurisdiktionerne Ringkøbing Købstad, Ulfborg, Hvid og Nørre Bølling Herreder havde der indtil 1845 været tre Prokuratorer, men i de sidste ti Aar var den tredje Plads forblevet ubesat. Da *Schulin* afgav sin Indstilling, den 12. Oktober 1855, fandtes der altsaa kun to Prokuratorer, Søkrigskommissær *Søren Hansen Bagge*, der var Strandingskommissær og Administrator for Stamhuset Ausumgaard, og *Niels Bygom Krarup*, som iøvrigt var intet mindre end Postmester, Sandflugtskommissær, Landvæsenskommissær og Strandingskommissær. Alle disse Hverv førte ofte deres Indehavere bort fra Hjemmet, saaledes at Folk hindredes i at søge Raad og Bistand hos dem. I mangfoldige Tilfælde maatte man da med stor Bekostning og Umage hente Prokuratorer i Herning eller i Holstebro. Amtmand *Schulin* og Herreds-

fogederne i de nævnte Herreder fandt ikke, at Beboernes Tarv blev tilstrækkeligt varetaget under disse Omstændigheder, og Amtmanden fremkom derfor med sit Forslag om Ansættelsen af en tredje Prokurator.

Forslaget blev tiltraadt af Ministeriet, og Pladsen op-sloges den 6. December 1855. I sin Ansøgning, der er dateret 16. December, omtaler Møller hele sin tidligere Virksomhed, og han slutter her med en Bemærkning om, at han i omtrent halvandet Aar »med Amtets Konstitution har udført nu afdøde Prokurator i Lemvig *Gjerulffs* Forretninger«. (Prokurator *Fr. Chr. Gjerulff* døde den 27. Juni 1853).

Kancelliraad *Voigt*, dér i 1854 var blevet forflyttet fra Lemvig til Hassing-Refs Herreder, ledsager Ansøgningen med nogle meget anerkendende Udtalelser om sin forhenværende Fuldmægtigs udmærkede Retsindighed, Duelighed og Paalidelighed. Fra Amtmanden, *Grev Schulin*, medfølger en overordentlig varm anbefaling. Amtmanden omtaler, hvorledes Supplikanten har været brugt som Fuldmægtig ved forskellige Herredskontorer, og fortsætter derefter saaledes:

Han har stedse i disse Stillinger vist sig som en særdeles dygtig og paalidelig Mand, hvorfor jeg ogsaa ved flere Lejligheder har anbetruet ham Konstitutionerne dels under hans Principalers Fraværelse paa disses Ansvar, dels under Vacancer paa eget Ansvar. Jeg maa i denne Henseende fremhæve, at han i det første Krigsaaar fungerede som By- og Herredsfoged i Holstebro, og at han i denne i flere Henseender meget vanskelige Tid viste sig som en Mand af særdeles Dygtighed og Conduite. Han har senest i noget over fire Aar været Fuldmægtig her ved Kontoret, og har jeg i enhver Henseende været særdeles tilfreds med ham, saaledes at jeg har maattet sande den dygtige og meget paalide-

lige Kancelliraad *Voigts* Ytring til mig, da han anbefalede Supplikanten: at det var den dygtigste Fuldmægtig, han nogensinde havde haft. Da Supplikanten er vel bekendt her paa Egnen og afholdt af de fleste, og da han som Amtsraadssekretær og konstitueret Sandflugtskommisær kan have en Del Fortjeneste foruden hvad hans Sagførerbestilling kan afgive, saa vil det ogsaa i denne Henseende være ønskeligt, om han kunde erholde den ansøgte Tilladelse.

Den 26. Januar 1856 meddelte Justitsministeriet *Møller* Tilladelse til at procedere paa Prøve i Ringkøbing Amt. Da de to Prøveaar var til Ende, ansøgte han om Bestalling som Prokurator. Byfoged *-Leuning* i Ringkøbing, med hvem han ogsaa senere fik meget at gøre, fremhæver i en Anbefaling hans ædle Tænkemaade og Ret-sindighed, og Herredsfoged *O. Lund* i Bølling Nørre Herreder støtter *Møllers* Ansøgning med en Udtalelse om, at han ved den Prøve, som han har aflagt baade i kriminelle og civile Sager »ikke alene har vist den Omhu, Dygtighed, Akkuratesse og Flid, der maatte gøre ham fuldkommen kvalificeret til at meddeles den ansøgte Bestalling, men ogsaa lagt for Dagen, at han er en meget begavet Mand«.

Den 15. Marts 1858 blev *Møller* da Prokurator ved Underretterne i Ribe Stift med Forpligtelse til at have Bopæl i Ringkøbing.

Prokurator *Møller* gjorde ikke de mange anbefalende Ord til Skamme. Hans Klienter kunde trygt stole paa ham. Med sin fremragende finansielle Begavelse formaaede han at udrede mangan vanskelig Situation. Det blev sagt om ham, at han »vidste altid Udvej«. Hurtig var han til sit Arbejde, men hvor det gjaldt om taal-

modigt at holde ud, kunde han ogsaa udvise jydsk Sindighed. Han lod sig ikke overvælde af Vanskelighederne, han tabte aldrig Modet. Dertil kom en sjælden Evne til at omgaa Folk af alle Klasser, ikke alene medens han var den yngre fremadstræbende Prokurator, men ogsaa da han var naaet til en fremskudt Position. Spørger man den Dag i Dag gamle Ringkøbingensere om deres Indtryk af *Møllers* Personlighed, nævner de gjerne som noget af det første: *Han gjorde ikke Forskel paa Folk*. Fortræffeligt forstod han ogsaa at omgaa de vestjydske Bønder med deres udprægede Selvstændighedsfølelse. Den Stejlhed, han kunde udvise, var i Slægt med noget hos dem selv. De respekterede ham for hans menneskelige Egenskaber. De forstod tillige at vurdere hans Forretningsdygtighed.

Møllers Forretning voksede sig da ogsaa stor. Især fik han meget at gøre med at skaffe Folk Prioritetslaan paa en Tid, da Kreditforeningerne ikke spillede den Rolle som nu og da Ringkøbing Sparekasse, oprettet 1844, var det eneste Pengeinstitut i den By, hvori han virkede. Laanerne udstedte Akkommodationsobligationer til *Møller*, der overdrog eller pantsatte disse til Nationalbankkontoret i Aarhus for Pengene. Nationalbanken laante som Regel 1000 Rdlr. pr. Td. Hartkorn, og Renten var almindelig 4 pCt. *Møller* prioriterede saaledes en Række større og mindre Gaarde i Vestjylland. Hans Engagement med Nationalbankkontoret var en Tid oppe paa flere Hundrede Tusinde Rdlr. De Laan, som lod sig opnaa ad denne Vej, var imidlertid saa smaa, at fremskredne Landbrug daarligt kunde hjælpe sig med dem. Og dertil kom yderligere, at Følgerne af Pengekrisen 1857 greb

ind i *Møllers* store Virksomhed paa dette Omraade. Nationalbankkontoret i Aarhus maatte indskrænke sine Engagementer.

Under disse Forhold modnedes hos *Møller* en Idé, som han i nogen Tid havde syslet med: Dannelsen af en særlig Kreditforening for Vestjylland. Som *Møller* havde fattet Planen om »Den vest- og sønderjydske Kreditforening«, saaledes fastholdt han den under mangehaande Vanskeligheder, og da Planen var bleven realiseret, var han, fra første Færd og indtil sin sidste Dag i Ringkøbing, Kreditforeningens kloge og fremsynte Leder, selv om han først i 1874 blev Direktør af Navn.

For Gennemførelsen af Kreditforeningsplanen var det af Betydning, at *Møller*, der i April 1860 var bleven udnævnt til Kammerraad, havde et godt Navn ude i den vestjydske Befolkning. Men det gjaldt ogsaa om at vinde højere Magter for Sagen, og her havde han de fornødne Talsmænd i Amtmanden og den bekendte Godsejer, Etatsraad *Tang*. Begge havde de Forbindelse »paa højeste Sted«, hvad der vistnok paa et kritisk Tidspunkt kom til at gøre Udslaget. At de tillige var overmaade velsete blandt Vestjyderne, kom ligeledes *Møller* og hans Plan til Gode.

Etatsraad *Tang*, der sad som Ejer af sin Fødegaard, det gamle Herresæde Nørre Vosborg, indtog en Førerstilling paa Egnen. Han stod i et personligt Venskabsforhold til adskillige af Bønderne. En Mand som *Ole Kirk* var gennem mange Aar hans nære Arbejdsfælle: i Stænderforsamlingerne, i den grundlovgivende Rigsforsamling, i Amtsrådet og i Sognerådet. »En liberal og herlig Mand«, det var det Eftermæle, som han fik af *Ole Kirk*, der overlevede ham i otte Aar. Hos *Frederik den Syvende*

stod *Tang* i høj Yndest. I 1861 tilbragte Kongen 5—6 Sommerdage paa Nørre Vosborg, et Ophold, der ret var efter hans Hjærte.

Kammerraad *Møller* virkede som Godsforvalter hos Etatsraad *Tang*, der satte megen Pris paa ham. Da *Tang* i 1865 opholdt sig ved Rigsdagen i København og derefter rejste til Italien, fik *Møller* Generalfuldmagt til at være Inspektør over hans Ejendomme og til at administrere hans Pengesager. Efter at *Tang*, der i sine seneste Aar plagedes af en Hjærtesygdom, var død i 1868, styrede *Møller* med megen Dygtighed Godset for Enken til henimod Midten af Halvfjerdserne. Han kørte gærne hver Mandag ud til den berømmelige gamle Gaard, hvor han var en kærkommen Gæst. Den Sympathi og Agtelse, som *Møller* nærede for Etatsraad *Tang* og dennes kloge og fine Hustru, følte han ogsaa overfor deres Datter, Enkefru *Tang Valeur*, der nu i mange Aar har været Frue paa Nørre Vosborg.

I Amtmanden, Grev *Schulin*, havde *Møller* en væsentlig Støtte. Greven stod paa en meget god Fod med *Frederik den Syvende*, og han var overordentlig afholdt af Befolkningen, der paaskønnede baade hans personlige Fortrin og hans varme Interesse for Amtets Vel. Allerede tidlig havde *Møller* vundet Amtmandens Bevaagenhed. Men det Vidnesbyrd, som *Schulin* gav ham med paa hans Prokuratorbane, var noget mere end en hjælpsom Anbefalers velvillige Ord. Det er præget af en umiskendelig hjærtelig Tone, og Forholdet mellem Amtmanden og hans Fuldmægtig udviklede sig da ogsaa efterhaanden til et fortroligt Venskabs- og Tillidsforhold. Naar Kreditforeningsplanen i saa høj Grad vandt *Schulins* Bistand,

skyldtes det ikke blot hans Interesse for vestjydsk Landbrug, men ogsaa hans ubegrænsede Tillid til *Møller* og hans Vilje til som Ven at yde denne en Haandsrækning. Just som Sagen var under Forberedelse, blev *Schulin* i 1860 udnævnt til Amtmand over Frederiksborg Amt, men han opgav ikke derfor at yde sin betydningsfulde Medvirkning til Oprettelsen af en vestjydsk Kreditforening. Under et Ophold i København sender han *Møller* et længere Brev, der rummer de oprigtigste Forsikringer om, at denne i ham har en meget god Ven, som gjerne vil staa ham bi. Han raader ham til ikke at forlade Amtskontoret, ikke blot for *Møllers* egen Skyld, men ogsaa for Amtets og af Hensyn til den Støtte, som han kan yde den kommende Amtmand, Grev *Jørgen Detlev Trampe*.

Grev *Schulin* vendte, hen paa Sommeren, tilbage til Ringkøbing for at bringe forskellige Sager i Orden, inden han overtog sit nye Embede. Den 22. August tog han Afsked med Amdsraadet, hvor Etatsraad *Tang* allerede ved et tidligere Møde, med Henblik paa den forestaaende Skilsmisse, havde prist hans sjældne Egenskaber i en hjærtelig Tale paa samtlige Medlemmers Vegne. Paa *Schulins* Fødselsdag, den 8. September, var der en Afskedsfest for ham i Ringkøbing. To Dage forinden indeholdt Byens Avis følgende Henvendelse fra en unavn-given: »Højvelbaarne Hr. Kammerherre og Amtmand Greve *Schulin* bedes med sin sædvanlige Humanitet at modtage nedenstaaende Udtalelse fra en af de mange, der, paa Grund af Omstændighederne, ikke kan have den Fornøjelse at give Møde den 8de for at sige Hr. Greven et hjærteligt Farvel«. Derefter fulgte nogle troskyldige Vers til »Grev *Schulin*, Du Ejegode«:

Kommer Du endog til Hove,
 Fryder Dig i Bøgeskove,
 Amtet her Du vil ej glemme,
 Her Du ret var hjemme

Til Festen, der afholdtes paa Gæstgivergaarden, havde *Møller* skrevet en Sang, som udtrykte, hvor afholdt Grev *Schulin* var af sine Vestjyder, og fra Mand til Mand løb den Ytring af Grevinden: at hun gjerne renoncerede paa alle Frederiksborgs Skove, naar hun kun maatte beholde Plantagen ved Rindomgaard.

Grev *Schulin* glemte ikke Vestjyderne. Gennem Kreditforeningen skulde han i mange Aar bevare en nær Forbindelse med Ringkøbing, og han var til det sidste sin forhenværende Fuldmægtig en trofast Ven.

Ved *Schulins* Forflyttelse til Frederiksborg bestemte *Møller* sig, efter nogen Overvejelse, til at opgive Stillingen som Amtsfuldmægtig, men han vedblev lige indtil 1867 at fungere som Sekretær ved Ringkøbing Amtsraad og ved Amtsskoleraadet.

DEN VEST- OG SØNDERJYDSKE KREDITFORENING

I August 1860 indbød Amtmand, Grev *Schulin*, Justitsraad, Udskrivningschef *N. E. Krarup*, Justitsraad, Landvæsenskommissær *A. C. Koefoed* og Kammerraad, Prokurator *E. Møller* til Oprettelse af en særlig Kreditforening af Landejendomsbesiddere i Vestjylland. *Møller* havde faaet tre af Egnens bedste Navne knyttet til sin Plan. Den bortdragende Amtmand *Schulin* støttede Foretagendet med sin store Autoritet. *Nicolai Edinger Krarup*, der havde sine Fornavne efter Moderens Onkel, Biskop *Balle*, var af gammel vestjydsk Præsteslægt og havde nu i en halv Snes Aar virket som Embedsmand i Ringkøbing. *A. C. Koefoed*, der boede paa Aldershvile ved Ringkøbing, var Stifbroder til Etatsraad *Tang* paa Nørre Vosborg. De var sammenbragte Børn, idet *Tangs* Moder et Par Aar efter sin første Mands Død havde ægtet *A. C. Koefoeds* Fader, Stiftsprovst, senere Biskop i Ribe *C. D. Koefoed*.

Der anmeldtes en Række Deltagere, og i Slutningen af September samledes i Ringkøbing de 4 Indbydere med 15 af de anmeldte Medlemmer. Det af *Møller* nedskrevne Referat i Kreditforeningens ældste Protokol oplyser, at »paa det konstituerende Møde 28. September

1860 forelaa 67 Stkr. skriftlige Anmeldelser med Begæring om Laan til en samlet Sum af 581,500 Rdlr., og Interessenter vil i Løbet af faa Dage blive anmeldt for et yderligere Beløb af 75,000 Rdlr.« Man vedtog et Udkast til Statuter, og i Henhold til Mødets Beslutning henvendte de fire Indbydere sig til Indenrigsministeriet med en længere Skrivelse, hvori de anmodede om Stadfæstelse af Statuterne for denne Kreditforening af »Landejendomsbesiddere i Ringkøbing og Ribe Amter samt i den Del af Ribe Stift, som ligger i Haderslev Amt, eller det saakaldte Tørningelehn«. Loven af 20. Juni 1850 tillod imidlertid kun at oprette Kreditforeninger af Ejere af *danske* Grundejendomme — der var i denne Forbindelse ikke Tale om *slesvigske* Grundejere —, og man tilføjede derfor i Henvendelsen til Ministeriet, at »da det endnu ikke er lykkedes ganske at bortrydde de Hindringer, som navnlig med Hensyn til den forskellige Lovgivning stiller sig i Vejen for Optagelsen i Foreningen af Landejendomsbesiddere i Haderslev Amt, og da det paa den anden Side for flere af de anmeldte Laansøgere er af Vigtighed, at Laanene allerede til næstkommende December Termin kunne blive berigtigede, er det anset rettest foreløbigen at indskrænke Foreningens Virksomhed til Ringkøbing og Ribe Amter.«

Man omtaler i Andragendet til Ministeriet, hvorledes Landejendomsbesiddere paa denne Egn i de senere Aar har været udsat for stadig stigende Vanskeligheder ved at faa de fornødne Laan i deres Ejendomme, og man gør nærmere Rede for Statut-Udkastet, der væsentlig slutter sig til Statuterne for de allerede bestaaende Kreditforeninger. »Den betydeligste Forskjel er den, at medens

der af de af samtlige øvrige danske Creditforeninger udstedte Obligationer kun svares en Rente af 4 pCt. p. a., vil der af den nu paatænkte Forenings Obligationer blive svaret en Rente af 4½ pCt. p. a.«

Det indsendte Andragende om Stadfæstelse af Statutterne stødte paa Modvilje hos *Monrad*, der midlertidig forenede Indenrigsportefeuilleen med sin Virksomhed som Kultusminister. Han mente ikke, at der var nogen Grund til at oprette nye Kreditforeninger. Foreløbig stillede han i alt Fald Krav om Udskrifter af Taksationsforretningerne over de Ejendomme, hvis Ejere havde anmeldt at ville indtræde som Medlemmer i den eventuelle Kreditforening, og et Skøn over Størrelsen af det Laan, som man mente at kunne tilstaa i hver enkelt af de paagældende Ejendomme.

Det var en Betingelse, der kom meget ubelejligt. Man risikerede saa lang en Forhaling, at Kreditforeningen ikke blev i Stand til at begynde sin Virksomhed ved den sig nærmende December Termin. Da *Møller* telegrafisk blev underrettet om Situationen af *Schulin* og *Krarup*, der opholdt sig i København for at virke for Sagens Gennemførelse, paatog han sig imidlertid at klare det vanskelige Punkt. Han svarede omgaaende, at de blot skulde fortsætte *deres* Bestræbelser i Hovedstaden, saa vilde han bringe det andet i Orden. Det var just en Opgave for en resolut og handlekraftig Mand som *Møller*. Med sin vante Hurtighed og Energi fik han konstitueret Taksationsmænd og Repræsentanter. Taksationsforretningerne blev afholdt, Udskrifter blev udfærdiget tilligemed Skønnet over Størrelsen af hvert enkelt Laan, og Ministeriet modtog det hele saa betids, at Statutterne kunde blive stad-

fæstet den 15. December 1860. I sidste Øjeblik skal det have været et bestemt Ønske fra Kong *Frederik den Syvende*, der overvandt *Monrads* Modstand, saaledes at Stadfæstelsen fandt Sted, og man tør formentlig gaa ud fra, at det var Grev *Schulins* og Etatsraad *Tangs* Indflydelse, der her gjorde sig gældende.

»Den vest- og sønderjydske Kreditforening af Landejendomsbesiddere« kunde altsaa træde i Virksomhed. Grev *Schulin*, der nu var Amtmand for Frederiksborg Amt, var naturligvis udelukket fra at følge Sagerne paa nærmere Hold, men han ydede Kreditforeningen fortsat Støtte ved at staa som Formand for Direktionen, som iøvrigt bestod af Justitsraaderne *Krarup* og *Koefoed*. Som Kasserer og Bogholder, hvilket her var ensbetydende med Forretningsfører, var *Møller* den egentlige Leder af Kreditforeningens Virksomhed. Hans Prokurator kontor var ogsaa Foreningens Kontor, og han havde til Kreditforeningens Sager ikke anden Medhjælp end sit private Kontorpersonale, — et Forhold, der vedvarede, indtil *Møller* i 1874 ogsaa af Navn blev administrerende Direktør; først da engagerede Kreditforeningen eget Personale. Hvor Bredgade munder ud i Herningvejen, havde *Møller* bygget sig et Hus til Bolig og Kontor. Siden blev det udvidet ved Opførelsen af Fløjen mod »Reberbanen«. I denne Bygning var Kreditforeningen til Huse lige indtil 1913.

Til Segl tog Kreditforeningen Ringkøbing Byvaaben: Ørnen paa Klippen. Navnet »Vest- og sønderjydske Kreditforening« blev fastslaaet i de første Statuter, der indeholdt en Bestemmelse om, at »saafremt Lov af 20. Juni 1850 om Oprettelse af Kreditforeninger og Laanekasser

DEN GAMLE KONTORBYGNING OG DIREKTØRBOLIG

for Grundejere maatte blive forandret derhen, at de i den nævnte Lov omhandlede Begunstigelser ogsaa kunne indrømmes Kreditforeninger, i hvilke *slesvigske* Grundejere ere optagne som Medlemmer, og Indenrigsministeriet maatte være villigt til at stadfæste de i saa Henseende fornødne Tillæg til og Forandringer i disse Statuter, vil Adgang til Optagelse i Foreningen ogsaa blive aabnet for Ejere af Landejendomme i Hertugdømmet Slesvig.« I 1861 skabtes der Lovhjemmel for, at Indenrigsministeriet kunde tillade de i Følge Loven af 20. Juni 1850 oprettede Kreditforeninger at optage Interessenter fra andre Landsdele, og gennem et af Ministeriet stadfæstet Statuttillæg kunde Den vest- og sønderjydske Kreditforening derefter ogsaa optage som Interessenter Ejere af Landejendomme i Haderslev Vesteramt, i Løgumkloster Amt og i Tønder Amt, med Undtagelse af Viding og Bøking Herreder, Østerlandfør og Sild. Kreditforeningen kunde altsaa nu, i god Overensstemmelse med sit Navn, udstrække Virksomheden til Sønderjylland.

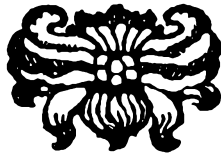
Saaledes som Sagen oprindelig blev lagt an, skulde Kreditforeningen kun omfatte et begrænset Antal Interessenter. Man har sagtens tænkt sig, at det vilde blive lettere at opnaa ministeriel Stadfæstelse, naar man beskeden holdt sig indenfor visse Grænser, og at man senere hen nok skulde faa Lov til at gaa videre. Grænserne for Udlaansvirksomheden fastslaas i de oprindelige Statuter ved en Bestemmelse om, at »Foreningens Udlaan afsluttes enten ved Udgangen af Aaret 1865 eller forinden, saasnt de er steget til et Beløb af 3 Millioner Rigsdaler.« Ved Statuttillæg faar man dog siden hen Tidsgrænsen udskudt til 1870 og derefter til 1875, og

sluttelig ophæves de indskrænkende Bestemmelser, saaledes at Kreditforeningen fortsætter sine Udlaan uden Begrænsning for Tidens Vedkommende eller med Hensyn til Udlaanssummens Størrelse.

I det Festskrift, som de danske Kreditforeninger udgav ved Halvhundredaarsdagen for Loven af 20. Juni 1850, hedder det med Hensyn til Oprettelsen af Den vest- og sønderjydske Kreditforening, at det naturligvis gjaldt om »at faa saa ansete Navne som muligt i Spidsen for Foreningen, thi Viborg Kreditforening var allerede godt indarbejdet i Jylland og de københavnske Børsmænd nærede dengang ikke nogen særlig stor Tillid til Vestkystens Ejendomme.« Der tales derefter i nævnte Skrift om de kloge Foranstaltninger, som blev truffet af Kammeraad, Prokurator *Møller* — »Sjælen i Foretagendet, den Mand, som stod bag ved det hele, som havde fattet og realiseret Planen« —, og herom hedder det senere: »Under den Kamp om Herredømmet i de to Amter, som absolut maatte opstaa mellem Kreditforeningen i Viborg og Den vest- og sønderjydske Kreditforening, var det saaledes klogt at lade denne sidstnævnte paabegynde sine Udlaan med 4½ pCt. Kasseobligationer. Derved naaedes snart et Overtag over Viborg, idet Vest- og sønderjydske Forenings Obligationer efterhaanden kom betydelig over Viborgs 4 pCt. Obligationer i Kurs, og under de forhaandenværende Forhold var dette af meget stor Værdi. Derhos lykkedes det meget hurtigt *Møller* at skaffe Kreditforeningen udmærkede Forbindelser i københavnske Fînanskredse, hvad der naturligvis støttede Foreningen stærkt.«

Kreditforeningen var traadt i nær Forbindelse med

Privatbanken, der var stiftet i 1857, og hvis Leder *C. F. Tietgen*, som før omtalt, fuldt ud vidste at vurdere *Møllers* glimrende Evner som Finansmand. Den udmærkede Maade, hvorpaa *Møller* forstod at samarbejde med *Tietgen*, og den grundfæstede Anseelse, som han nød hos Privatbankens Leder, var selvsagt Kredittforeningen til den allerstørste Nytte.

DA FJENDEN VAR I BYEN

Det var Krigen 64. Dybbøl var faldet. Paa sin Vej op igennem Jylland skulde Fjenden ogsaa komme til Ringkøbing. Saa sent som den 29. April skrev Byens Avis: »Vi lever her for Øjeblikket i idyllisk Ro. Fjenden har vi Gudskelov intet seet til endnu« Men det skulde ikke vare længe.

Den 1. Maj var Fjenden over Byen. Han rekvirerede og erholdt Naturalier til en Værdi af ca. 1700 Rdlr. I Prokurator *Møllers* Ejendom indkvarteredes 2 Officerer med 30 Mand af det paagældende østerrigske Korps. Den ene af Officererne var meget fornærmet over, at han skulde sove i et »Dannebrogsværelse«, en Stue med røde Vægge og hvide Døre. Paa et tidligere Tidspunkt havde Fjenden antaget, at Ringkøbing var besat af vore Tropper, og fra dansk Side søgte man ikke at betage ham den Tro. De fjendtlige Officerer frygtede stadig for Overrump-ling. De troede vore Folk skjult indenfor hver Dør. Fra Amtets sydlige Grænse fortaltes det, at de fjendtlige Sol-dater stedse stod med dragne Vaaben, rede til Indhug, hver Gang en Dør eller Luge aabnedes.

Natten mellem den 1. og 2. Maj lød der Skud fra Broen over Vonaaen udenfor Ringkøbing. Inde i Byen opskræm-medes Østerrigerne derved, men det var blind Alarm.

»Ringkøbing Amts Avis« bragte følgende Beretning om denne Episode:

»Fra Holmsland var 20 Vogne tilsagt at befordre fjendtlig Bagage. En Deel af Vognene fra Gammelsogn var allerede passeret Broen, da omtrent ved Midnat Nysogns 10 Vogne ankom. Idet de vilde køre frem ad Broen, anraabtes de af Skildvagten med »Wer da?« Kudsken paa forreste Vogn svarede: »Transportvogne«, idet han holdt stille. Samme Tilraab gentoges to Gange og besvaredes paa samme Maade, uden at Kudsken kørte frem. Desuagtet faldt der Skud efter tredje Gang, hvorover Hestene blev urolige og gik nogle Skridt frem. Der fulgte da Skud fra hele Vagten; omtrent 10 til 12 Skud, hvorved en Kugle strejffede Brystet paa den Mand, der sad paa den forreste Vogn, ligesom en anden dræbte hans nærmer Hest ved et Skud i Bringen, hvorpaa den døde Hest kastedes ned i Aaen. — Over det her fortalte alarmeredes den i Byen liggende fjendtlige Styrke, der troede, at vore Dragoner var i Nærheden; fjendtlige Soldater med dragne Kaarder vækkede Amtmanden og Byfogeden, der maatte følge med til Raadhuset som Arrestanter under en temmelig raa Behandling; skjøndt det dengang allerede var oplyst, at det Hele alene var en Misforstaaelse fra Fjendens Side, gaves der tillige Befaling til at antænde Broen, som for en Deel blev ødelagt.«

Amtmanden, Grev *Trampe*, og Justitsraad *Leuning*, der havde været Byfoged i Ringkøbing siden 1846, hele Borgerrepræsentationen og Prokurator *Møller* blev den næste Morgen ført bort som Gidsler. Borgerrepræsentationen bestod af Dr. med. *Erik Holst*, Købmand, senere Agent *Chr. Christensen*, Hjulmand *Ellerbek*, Muremester

Rosengard, Købmand L. Lange, Bødker Lyhne og Købmand P. Dalgaard.

Det vidner om *Møllers* Betydning som Borger i Byen, at han var den eneste, hvem man sikrede sig udoover de stedlige Autoriteter. Om Natten blev han vækket af to Officerer, der anmodede ham om at gøre sig rede til Afrejse med kort Varsel. Han lod falde nogle Ord om det uheldige i at skulle forlade Hustruen paa et Tidspunkt, da Huset var fuldt af fjendtlige Soldater, men Officererne erklærede, at de alle inden 24 Timer vilde være borte fra Ringkøbing, — hvad de ogsaa var. *Møller* ordnede roligt forskellige Sager, bad sin Hustru om at være uden Frygt og søgte koldblodigt et Par Timers Hvile paa en Sofa, forberedt paa, at der forestod en stræng Dagsrejse.

Den 2. Maj om Morgenen kørte ud fra Ringkøbing den lange Række af Vogne med Gidslerne og de rekvirerede Naturalier. De Holmsland Bønder, der kørte Vognene, gjorde Tjeneste som Kuske indtil Kolding. Mellem dem var *Andrés Kjærgaard*, som nu paa sine gamle Dage bor i Ringkøbing. Paa Vejen videre til Rendsborg mødte de bortførte megen Venlighed hos dansksindede Mænd og Kvinder, navnlig i Flensborg, hvor det traf sig saa, at de fleste af dem fik Lejlighed til at vise Major *Peter Bauditz* den sidste Ære. *Bauditz*, der førte 4. Regiment den 17. Marts under Kampen ved Ragebøl, blev haardt saaret i denne Træfning, taget til Fange og indlagt paa Johanner-Lazarettet i Flensborg. Her døde han den 30. April. Gidslerne indkvarteredes paa Lazarettets Loft og blev under Opholdet i Flensborg behandlet paa den nederdrægtigste Maade af en Slesvigholstener, der tidligere havde været Gartner og Vært i det flensborgske Tivoli.

Samtidige Beretninger véd ogsaa at fortælle om en øster-rigsk Major, som udviste den raaeste Brutalitet mod Grev *Trumpe* og Justitsraad *Leuning*.

De gode Ringkøbing Borgere var næppe kommet til Rendsborg, før de fik Lov at rejse hjem igen. Derom hed det i »Ringkøbing Amts Avis«: »Endnu er de nærmere Omstændigheder ved deres pludselige Frigivelse os ikke bekendte; imidlertid er det os fortalt, at Napoleon skal have stillet de storsnudedede Tydskere Valget imellem Krig med Frankrig eller Jyllands Rømning. En højtstaaende fransk Officeer siges at være ankommen til Tydskernes Hovedkvarter for at paase, om Ordren fra Paris nøjagtig bliver efterlevet« Og den lokale Skribent tilføjer med et Lettelsens Suk: »Det er dog godt, at der er Høg over Høg!«

Under Hjemreisen gennem Slesvig blev de løsladte Gidsler jævnlig trakteret med Haansord eller haanlige Miner, især i Tønder. Saasnart de var paa Kongerigets Grund, modtoges de med levende Sympathi. I Varde vajede der Flag fra mange Bygninger. Beboerne hilste dem venligt. En af Byens Borgere bød dem til Gæst hos sig og sørgede for deres videre Befordring til Ringkøbing. Den 7. Maj om Aftenen naaede de Hjemmet. Amtmanden var den første, der glædede Byens Borgere ved sin Tilbagekomst. Lidt senere ankom Justitsraad *Leuning*, Kammeraad *Møller* og Borgerrepræsentationen. Den næste Morgen flagedes der rundt om fra Husene, men allerede om Aftenen den 7. Maj havde, i Følge Avisen, »en talrig Forsamling indfundet sig paa Gæstgivergaarden for at glæde sig ved Synet af de hjemvendte, og ved et Glas taltes saavel Alvors som Glædens Ord, der var besjælede

af en dyb dansk Følelse Vor alderstegne, men dog endnu kraftige og altid ungdommelige Byfoged, Justitsraad *Leuning*, var Genstand for særlig Sympathi. De fleste ledsagede ham hjem.«

Det kan have sin Interesse at se den officielle Beretning om Begivenhedernes Gang. Kommunalbestyrelsen, der ellers plejede at være samlet den første Fredag i hver Maaned, holdt Mandagen den 23. Maj sit første Møde efter Hjemkomsten fra Rendsborg. Forud for Referatet af dette Møde finder man følgende Tilføjelse til Forhandlingsprotokollen:

»Siden det sidst afholdte Kommunalbestyrelsesmøde [1. April] har Kommunalbestyrelsen fristet den ualmindelige og ublide Skæbne in corpore at blive bortslæbt af Byen ved Fjendehaand. Under de efter Dybbøl-Stillingens Indtagelse stedfindende Oversvømmelser af Jylland af preussiske og østerrigske Tropper indfandt sig her i Byen aldeles uventet den 1. Maj et østerrigsk Strejfkorps paa 5—600 Mand, der foruden en Leverance af Fødemidler forlangte en Brandskat af Byen af 20,000 pr. Dalere, og da Kommunalbestyrelsen erklærede, at Byen hverken kunde eller vilde udrede dette Beløb, men at man derimod ansaa sig for pligtig til at udrede de forlangte Naturalier for at undgaa Selvtægt, blev samtlige Medlemmer af Bestyrelsen samt den af Fjenden tilkaldte Amtmand og af Byens Indvaanere Kammerraad, Prokurator *Møller* arresterede og betydede, at vi den næste Morgen vilde blive bortførte og tilbageholdte som Gidsler for den forlangte Sum. I Overensstemmelse hermed bortsendtes de nævnte den næste Morgen til Kolding og derfra videre over Flensborg til Rendsborg, hele Tiden

under militær Bevogtning; men umiddelbart efter Ankomsten til Rendsborg blev det os betydet, at vi nu frit kunde rejse hjem igen, uden at nogensomhelst Grund til denne pludselige Løsladelse meddeltes os. Behandlingsmaaden af os fra Fjendens Side var under hele Rejsen aldeles utilbørlig og uanstændig, idet vi aldeles berøvedes Friheden og til Nattekvarteer i Flensborg anvistes et Par usle Huller paa et Loft med Halm til Natteleje, ligesom Befordringen bestod i simple Ægtvogne. Vor Forplejning med Mad og Drikke maatte vi under hele Rejsen selv betale. Den fjendtlige Styrke forlod Byen den 2. Maj om Formiddagen efter vor Afrejse; den indkvarterede sig under Opholdet her selv i Husene som den vilde, men foraarsagede dog ingen større Molest med Undtagelse af, at Broen til Holmsland tildeels afbrændtes paa Grund af en falsk Alarmering om Natten og Frygt for vore Troppers Nærmelse.«

Den Skade, som ved dette Besøg af Fjenden var voldt offentlig og privat Ejendom, opgjordes til henved 2000 Rdlr. Den 13. Maj, Dagen efter Vaabenhvilens Afslutning, ankom et nyt østerrigsk Strejfkorps, ca. 450 Mand, der opholdt sig fire Dage i Ringkøbing, hvorefter Byen fik Indkvartering — til 22. Maj — af et lignende Antal Østerrigere med 70 Heste, tilhørende Herzog v. Hessen, 14. Linierement. Disse to smaa Visitter medførte en Udgift for Byen paa 3000 Rdlr., og hen paa Sommeren havde man andre ligesaa ubudne Gæster, baade ungarsk Infanteri og bøhmiske Dragoner.

— Aaret efter foretog Kong *Christian* sammen med Dronningen, Kronprins *Frederik*, Prinsesse *Thyra* og Prins *Valdemar* en Rundrejse blandt Jyderne, der havde

lidt en Del under Krigen. Den 14. September modtog Ringkøbing Kongefamilien med Følge, ialt 82 Personer. Under Opholdet, som varede i flere Dage, boede Kongen og Kronprinsen hos Byfogeden, Dronningen hos Købmand *Christensen* og de kongelige Børn i samme Gaard hos Dr. *Holst*. Ved denne Lejlighed stiftedes »Kronprins Frederiks Fond«, til hvis Oprettelse Prokurator *Møller* ydede sin Medvirken. Et Par Aftener var Byen illumineret. Haandværkerforeningens og Skytteforeningens Medlemmer arrangerede Fakkeltog, og der var stor Banket paa Raadhuset. *Møller* kom under Kongebesøget til at overvære en pudsig lille Scene, som han endnu mange Aar efter kunde more sig over. Han saa, hvorledes Købmand *Frølund* fra Holstebro, en meget høj, ægte Vestjyde, kærtegnende strøg den lille syvaarige Prins *Valdemar* over Haaret, medens han venligt sagde til Prinsen paa sit vestjydske Maal: »Du er ret en raren Dreng!«

— Forholdene under Krigen og i de nærmest følgende Aar beredte den endnu saa unge vest- og sønderjydske Kreditforening meget alvorlige Vanskeligheder, hvis Overvindelse krævede en betydelig personlig Indsats fra *Møllers* Side.

Det sørgelige Udfald af Krigen berøvede Den vest- og sønderjydske Kreditforening en stor Del af dens Virkefelt. Efter Fredsslutningen ansaa man sig ikke berettiget til at fortsætte Udlaansvirksomheden i Sønderjylland. Enhver Begæring om Laan i slesvigske Ejendomme blev afslaaet. Gentagne Gange forelaa der fra Laansøgere indtrængende Anmodninger om, at Kreditforeningen paany vilde bevilge Udlaan i Nordslesvig, og i 1871 henstillede Direktionen omsider Sagen til Ministeriets Afgørelse.

Denne gik ud paa, at Tilladelsen til at yde Laan i den Del af Sønderjylland, som efter Statuterne faldt ind under Foreningens Omraade, maatte betragtes som bortfalden, efter at nævnte Landsdel var bleven adskilt fra Danmark. Derimod blev det ved en Statutændring slaaet fast, at Foreningen under sit Virkeomraade inddrog »de otte Sogne«, der efter Krigen var bleven henlagt til Vejle Amt.

I Sønderjylland fik Kreditforeningen altsaa ingen nye Laantagere, og Aar efter Aar, som Amortisationen gik sin Gang, svandt Antallet af de gamle sønderjydske Interessenter. Nu, da man forbereder sig paa Genforeningen, er der kun to slesvigske Laan tilbage.

PAA SIT LIVS HØJDE

Kreditforeningen er *Møllers* Hovedværk. Men han beskæftigede sig med mange andre Opgaver, deriblandt Havne- og Fjordsagen, et for Ringkøbing saare vigtigt og for hele Landet betydningsfuldt Spørgsmaal. Hvor meget er der ikke i Aarenes Løb talt og skrevet om Tilvejebringelsen af et nyt Udløb for Ringkøbing Fjord ved Gennemskæring af Holmslands Klit! Man behøver blot at minde om et Navn som »Hvide Sande«. Det er kendt af hvert Menneske i Landet.

Gennem sin Virksomhed ved Aamtsraadet fik *Møller* i Treserne Tilknytning til Planerne om at sætte den nordlige Del af Ringkøbing Fjord i Forbindelse med Nord-søen og om at anlægge en Nødhavn ved Kanalens Udløb i denne, samtidig med at den sydlige Del af Fjorden blev inddæmmet og tørlagt. Det var i disse Aar, at *Nyholms* og *Thomas Kingdons* Navne var fremme. *Møller* korresponderede med Redaktør *Bille* for at interessere ham for Sagen. En lang Artikel, som »Dagbladet« bragte om Havneanlægget paa Jyllands Vestkyst, er underskrevet »E« og dateret »Vestjylland i Marts 1865«. *Møller* var selv Forfatter til denne Artikel.

Den 4. Juni 1869 antog Byraadet et Forslag fra Kammeraad *Møller* angaaende det tidligere projekterede Havne- og Inddæmningsarbejde og om Fuldmagt for

ham og Købmand *Dalgaard* til at optræde paa Byens Vegne. I Begyndelsen af det følgende Aar lod *Møller* sig indvælge i Byens Raad for ret at kunne virke for Sagens Gennemførelse, og nogle Maaneder senere fik han sammen med *Dalgaard* fornyet Fuldmagt til paa Byraadets Vegne at forhandle med Vedkommende angaaende en forandret Gennemgravning af Klitterne og et Kanal anlæg i Ringkøbing Fjord, afvigende fra *Nyholms* oprindelige Plan.

Det vilde føre for vidt at gennemgaa alle Sagens Faser i disse Aar, men det bør dog nævnes, at *Møller* var traadt i Forbindelse med den danske Generalkonsul i London, den af Hedesagen fortjente *A. P. Westenholz*, om Dan-nelsen af et Aktieselskab med en Koncession for Øje. Stærkt modstridende lokale Interesser gjorde sig imidlertid gældende, og den Bevægelse, der dengang var rejst for at faa Sagen gennemført, døde da efterhaanden hen. Men *Møller* var kun indtraadt i Byraadet af Hensyn til den store Fjord- og Havnesag. Det gængse kommunale Arbejde interesserede ham ikke synderligt, og da han ydermere havde overanstrengt sig ved hele sin øvrige Ger-ning, anmodede han om at maatte nedlægge sit Mandat. Den 12. Juni 1874 meddelte Byraadet sit Samtykke hertil.

Paa dette Tidspunkt var *Møller* desuden fuldt optaget af en anden stor og betydningsfuld Sag, som han gennemførte trods mange Vanskeligheder. Det var *Anlægget af Silkeborg-Herning-Banen*, et Foretagende, der har været af den største Værdi for Udviklingen i de paagældende midtjydske Egne. Med Rette har man her nævnt *Møllers* Værk som en væsentlig Kulturfaktor for denne Del af Landet, jævnsides den nøjsomme Befolknings ihærdige

Arbejde og Hedeselskabets omfattende Virksomhed paa disse Kanter. Han havde faaet Interesse for Egnen, hvor han selv havde ejet Herningsholm i Herning Sogn 1868—70 og Tanderupgaard i Snejbjerg Sogn 1867—69,

E. Møller. c. 1872.

hvilken han overtog som ufyldstgjort Panthaver. Fra 1863 indtil sin Død ejede han Gaarden Fjederholt i Rind Sogn, de første fire Aar dog i Forening med Købmand *P. Dalgaard*.

Den 18. November 1872 indgav *Møller* Ansøgning om Koncession paa Anlæg og Drift af en Jernbane fra Silkeborg til Herning. Efter nogen Forhandling blev Banen oplaget paa et Lovforslag, som forelagdes Rigsdagen om

tre Sidebaner til Statsbanerne: Odense-Svendborg, Randers-Grenaa og Silkeborg-Herning. Man havde bedst Tro til de to førstnævnte Baner formedelst Velstanden i disse Egne. Men man var ikke blind for, hvad Baneanlægget i Midtjylland kunde betyde som Støtte for en flittig Befolkning i dens Kamp mod vanskelige Naturforhold, og der var da ogsaa Tale om at hjælpe netop

dette Baneanlæg med noget rundeligere Bidrag. Det lykkedes nu ikke, men *Møller* fastholdt energisk den Opgave, han havde sat sig, og efter at han i Eftersommeren 1874 havde faaet meddelt Koncession paa Baneanlægget, arbejdede han med en mageløs Ihærdighed for Sagens hurtige Fremme. Overalt, hvor han færdedes, fremhævede han denne Banes Betydning for Midtjyllands Opkomst, og han havde Københavns Handelsbank med sig. »Handelsbanken har« — blev det siden sagt ved en festlig Lejlighed — »i den af Kammerraad *Møller* pløjede Fure nedlagt den gyldne Sæd, saa at Banen kunde vokse frem.«

Silkeborg-Herning-Banen blev anlagt efter Projekt af *Møllers* gode Ven, daværende Justitsraad, Overingeniør *Tegner*, den senere Generaldirektør for Statsbanerne. Foruden Staten ydede ogsaa de interesserede Amts- og Sognekommuner Tilskud til Banen, Ringkøbing Amtsråd saaledes 10,000 Rdlr. pr. løbende Mil gennem Amtet, fordelt paa 5 Aar.

I Begyndelsen af August 1877 var Banen anmeldt færdig til at tages i Brug, men forinden noget Tog blev sat i Gang, ansaa man det dog for nødvendigt at underkaste hele Linien et yderligere Eftersyn. Saaledes overbeviste man sig om, at navnlig de opfyldte Steder over Moserne var tilstrækkelig sikre. Derefter fandt Prøvefarten Sted: den 14. August 1877.

Som Koncessionshaver havde Kammerraad *Møller* udstedt en Række Indbydelser til Deltagelse i Prøvefarten, og han var den ganske Dag Vært for de indbudne, deriblandt den kongelige Kommissarius, Kammerherre *Jessen* og Generalkonsul *Pontoppidan*. Bladene indeholdt

lange Referater af Festdagen, der var for en Aabningshøjtidelighed at regne. Kl. 10 om Formiddagen gik Toget fra Silkeborg, og ved Halvtolv-Tiden naaede man uden Standsning til Herning, paa hvis Banegaard Vaabenbrødrene og Haandværkerforeningen stod opstillet med Musikkorps og Faner. Der blev sunget en Sang, der blev udbragt et Leve for Koncessionshaveren, og saa beretter en af Festreferenterne videre: »Paa Eydes Gæstgivergaard indtoges derefter en fortræffelig Frokost tilligemed et saa stort Kvantum Taler, at man følte en — som Fremtiden dog viste, — ganske overflødig Frygt for, at alle Emner skulde være forbrugt inden det egentlige Festmaaltid i Silkeborg. Først bød Kammerraad *Møller* Gæsterne Velkommen og knyttede dertil Ønsket om, at Banen maatte bringe Herning Velstand og Fremgang, saa at man kunde sige, at tidligere havde Egnen spundet Uld, men ved Banen spandt den Silke« Efter at have nævnt mange andre Talere afslutter den samvittighedsfulde Referent denne Del af sin Skildring med at gengive følgende lille Scene: »Efter Maaltidet serveredes Kaffen paa Landevejen, hvor Borde, Stole og Sofaer blev sat ud, og som med Udsigten til begge Sider til den brede, med løvrige Træer og pyntelige Bygninger garnerede Gade afgav et ret hyggeligt Opholdssted, som i alt Fald (!) syntes at tiltale Gæsterne.«

Det egentlige Prøvetog, der standsede ved alle Stationer, for at man nærmere kunde bese Banebygningerne, afgik fra Herning Kl. 2 til Silkeborg, hvor Dagen afsluttedes med en Festmiddag i »Hotel Silkeborg«s store Sal. Der blev her fra mange forskellige Sider talt til *Møllers* Pris. Mange beundrende Ord faldt der om hans nu gen-

nemførte Plan, som var saa dristig, men samtidig saa velovervejet og velforberedt. Egnens taknemlige Følelser overfor *Møller* kom til Udtryk i følgende lidt tungt formede, men sikkert hjærteligt mente Udtalelser:

Intetsteds vil en Banes Virkning føles mere end i disse Egne, hvor de klimatiske Forhold, de betydelige Afstande fra København og fra Udførselshavne har lagt saa store Hindringer i Vejen for at faa Frugt af Arbejdet. Og naar det da nu lykkes ved Befolkningens egen Anstrængelse og Hedeselskabets Iver og Indsigt at sætte en Skranke for Vestenvindens Ødelæggelser, naar Mergelen fra Søerne her ved Silkeborg har frugtbargjort Sandlagene, naar Moserne er forvandlede til græsrige Enge, naar Skoven og Kornet har afløst Lyngen paa de udstrakte Hedeflader, og naar den lettere Afsætning af Frembringelserne, det billigere Indkøb og Hidskaffelsen af alt, hvad Jorden og Mennesket behøver til Ernæring, ved Afstandens Formindskelse er blevet mulig, samt naar de tidligere Velstandskilder derved er blevet forøget og nye er fremsprunget, da skal det erkendes, at Tilvebringelsen af denne Bane deri har den væsentlige Andel. Baade nu og af kommende Slægter skal det anerkendes, at Kammerraad *Møller* har gjort sig højlig fortjent af denne Egn og derved af vort Fædreland ved at gennemføre dette store, smukke og vigtige Foretagende.

— Aabningen af Banens Drift var oprindelig planlagt til den 1. September, men af Hensyn til Markedet i Herning, der fandt Sted paa Maanedens sidste Dag, fremskyndede man Aabningen saaledes, at den allerede foregik den 28. August.

Silkeborg-Herning-Banen blev overtaget af Staten i Henhold til Loven af 16. Juni 1879, hvorefter den foreslaaede Statsbane Skern-Herning ikke skulde komme til Udførelse, *med mindre* der inden 1. Januar 1880 blev

tilvejebragt en Overenskomst med *Møller* som Koncessionshaver for Silkeborg-Herning-Banen om denne Banes Overdragelse til Staten. Overenskomsten blev bragt i Stand. *Møller* anmodede sin Ven *Tegner* om at skynde sig med det nye Anlæg saa meget som muligt, og omkring 1. November 1879 lod *Tegner* Forarbejderne til Herning-Skern-Anlægget begynde.

Egnens Beboere forstod, at *Møller*, der var Fader til Silkeborg-Herning-Banen, ogsaa havde en væsentlig Andel i, at man fik Baneanlægget Skern-Herning, og nu, da Egnen stod sine Ønskers Maal saa nær, besluttede man at fejre Kammerraad *Møller* ved en festlig Sammenkomst. Amtsraadsmedlemmer, Sogneraadsmedlemmer og Folketingsmænd fra Midtjylland var Indbydere til Festen, der blev afholdt den 29. December 1879 paa Gæstgivergaarden »Vestjylland« i Herning, og som overværedes af Amtmand *Bardenfleth*. Der blev overrakt *Møller* en Gave i Sølv »fra erkendtlige Beboere i Hammerum Herred, med Tak for dygtigt Arbejde i Jernbanesagens Fremme«. Forfatteren *C. A. Thyregod*, der deltog i Festen, havde skrevet en Sang, hvori han, det jyske Hedelivs Skildrer, hilste Kammerraad *Møller* som »Hedefolkets Ven« :

Du havde Tro paa Hedens Mænd
 Og paa den Jord, de fik i Eje.
 — Hvor Vognen snegled sent sig frem
 I Lyng og Sand ad trange Veje,
 Dér skingrer nu i Hjejens Hjem
 Dampfløjtens Hvin, — dér bruser frem
 Med rige Skatte i sit Gem
 Det raske Tog paa vilden Hede.

Du havde Mod, du havde Kløgt,
 Lod ej af Tidsbesvær dig skrækkes.
 — Tak for den Bane, som er bygt,
 Og Tak for den, der snart skal lægges!
 Vor Egn i vide Heders Krans
 Ej mer er halvt saa udenlands,
 Snart Farten gaar foruden Stands
 Fra Hav til Hav i Øst og Vester.

Men hvad din Flid fik bragt i Stand
 Til Gavn for Vesteregnens Vange,
 Gid det som Sæd i frugtbart Land
 Maa vokse frem med Frugter mange
 For dig og os til gylden Høst
 Og derved give Kraft og Lyst
 Til end at prøve mangan Dyst
 For Virksomheds og Velstands Fremme.

Jernbanevirksomheden kom nu ikke til at betyde »gylden Høst« for *Møller*. Den anspændte en Tid lang hans økonomiske Kræfter meget stærkt, uden senere hen at give Guld til Gengæld. Det var ikke tomme Ord ved et Festbord, naar Amtsraadsmedlem *Niels Mouritsen* i en Tale ved denne Sammenkomst i Herning sagde noget om, at *Møller* havde gjort en daarlig Handel med Silkeborg-Herning-Banen, og at det var Egnen, der fik Profiten. Det indrømmedes ogsaa af en saa skarpsynet og klogtig Mand som *Thomas Nielsen* fra Herning, den bekendte jydsk Politiker, der overhovedet nærde den største Veneration for *Møllers* Personlighed og Gerning. Et Par Dage før Aabningen af Skern-Herning-Banen skriver Folketingsmand *Thomas Nielsen* i et Brev til *Møller*, dateret Herning den 29. September 1881:

»Nei, det er visselig ikke ufortjent Roes eller Smiger, naar vi i Midtjylland erkjende, at Banen over Herning skyldes Dem, og endskjøndt Menneskene desværre ere baade glemsomme og utaknemmelige, troer jeg dog, at man herude, idetmindste de ledende Mænd, baade føler og erkjender, at vor Bane skyldes vi Dem, og jeg skal bidrage Mit til, at det bliver erkjendt, thi jeg veed det bedre end nogen anden. Silkeborg-Herning-Skjærn Banen har visselig ikke for Dem været nogen indbringende Forretning, og jeg har da heller aldrig faaet det Indtryk, at det var det, De søgte, eller at det var Deres egentlige Maal at tjene Penge ved denne Forretning. Men har De derfor end ikke tjent megen Guld ved Banen, saa har De købt Dem et varigt Minde, saa længe der køres med Lokomotiver paa disse Strækninger og disse Heder.«

Den 1. Oktober 1881 blev Herning-Skjærn Banen aabnet for Driften. Man afsendte telegrafiske Hilsener til Kongen, som var forhindret i at overvære Aabningen, og til *Møller* i Ringkøbing. Der var forøvrigt Aaret i Forvejen — gennem *Niels Mouritsen* — sket Henvendelse til *Møller* om et Baneanlæg fra Holstebro til Herning. *Møller* satte sig i Forbindelse med *Tegner*, der raadede til at vente. Senere, da Sagen paany kom frem, raadførte man sig med *Møller*, fordi hans Mening havde megen Vægt, og fordi han, sagtens bedre end nogen anden, kunde vejlede med Hensyn til Stemningen i Ringkøbing Amt.

Møller følte sig ogsaa knyttet til Herningegnen som Ejer af Fjederholt nordre og søndre Plantager, som han anlagde og hvis Tilplantning han paabegyndte i 1877

med Hedeselskabets Bistand. Hans Børn ejer endnu den søndre og største Plantage, 5 Fjerdingsvej Syd for Her-ning, medens den anden tilligemed Fjederholt Gaard blev solgt efter hans Død. Fjederholt søndre Plantage, der har overtaget endelig Fredskovsforpligtelse, er i ud-mærket Fremvækst.

I Arv til *Møllers* Børn gik ogsaa Forstrandsretten for Aaberg private Forstrand. Fra 1863 ejede *Møller* sam-men med Justitsraad *Koefoed*, Aldershvile, Amtmand, Greve *Schulin* og Købmand *Christen Husted* Forstrands-rettighederne for dette Stykke Vesterhavs-Kyst, der i en Længde af henved 30 Kilometer strækker sig fra Thors-mindegab ved Nissum Fjord Syd paa til Fiskerbyen Hovvig paa Holmslands Klit. I 1872 købte *Møller* sine tre Medejeres Rettigheder og var derefter til sin Død Eneejer af Forstrandsretten.

Da Strandingsloven ved Midten af Halvfemserne var til Behandling paa Rigsdagen, blev Aaberg private For-strand — forhen Rysensteens søndre Forstrand — ofte nævnt under Forhandlingerne som et af de ganske faa Eksempler paa, at en Forstrand — den Kysten nærme-ste Del af Havet, hvor Skibe ikke kan flyde — ejedes af private med særlig Adkomst. Aaberg Forstrand har sin ganske interessante Historie. Den fra Holland stammende Generalmajor *Henrik Rüse* (Ruse), der foretog en Række fortifikatoriske Anlæg, bl. a. Citadellet ved København, ejede Bøvling Gods i Ringkøbing Amt, hvoraf han i 1672 fik oprettet Baroniet Rysenstein, og *Christian den Femte* tilskødede ham al Forstrandsrettighed paa Stranden fra Limfjorden mod Syd indtil Hovvig. Forstrandsretten gik siden over paa andre Hænder. I 1813 fordrede Regerin-

gen, at den skulde tilhøre Staten. Det kom til en Proces, som blev vundet af de daværende Ejere, Kancelliassessor *Amnitzbøll* til *Søgaard* paa *Holmsland* og Kaptajn *Falkenberg* i *Fjaltring*, saaledes at *Forstrandsretten* uantastet forblev i privat Eje. Staten har imidlertid købt den Del af *Rysenstein Forstrand*, som ligger imellem *Limfjorden* og *Thorsminde*.

— En Institution, til hvilken *Møllers* Navn var knyttet i en meget lang Aarrække, er »Kronprins *Frederiks* Fond«. Han havde sin væsentlige Andel i dette Fonds Fremkomst og Trivsel. Som tidligere berørt blev det grundlagt i September 1865, da Kongefamilien besøgte *Ringkøbing*. Tanken om ved indsamlede Bidrag at stifte et Fond for omkomne Redningsmænds Efterladte skyldtes *Elise Georgine Frandsen*, der var gift med *Møllers* nære Omgangsven, Proprietær *Hans Frandsen* til *Breininggaard*. Paa sin Dødsdag, den 8. Marts 1865, tog hun det Løfte af sin Mand, at han skulde gøre, hvad han formaede for at faa virkeliggjort hendes Plan om Oprettelsen af et saadant Fond. Hun havde i flere Aar næret Ønsker i den Retning, men forskellige Forhold, derunder Krigen i 1864, bevirkede, at Tiden ikke var gunstig til Planens Realisation. *Hans Frandsen* forebragte Kongen og Kronprins *Frederik* Sagen, da de kom til *Ringkøbing* et halvt Aar efter hans Hustrus Død. De ydede begge et større Bidrag, og Kronprinsen gav sin Tilladelse til, at Fondet maatte kaldes »Kronprins *Frederiks* Fond«. Endnu samme Dag udstedtes et Opraab af nogle ansete Mænd fra *Vestkysten*, og blandt dem var *Kammerraad Møller*, der blev Medlem af Bestyrelsen og i denne Egenskab virkede som Fondets Kasserer. Efter nogle Aars

Forløb udvidedes Fondets Formaal, saaledes at dets Midler ogsaa skulde anvendes paa anden Maade, bl. a. til Støtte for efterladte af omkomne Sømænd og Fiskere og for Redningsmandskab, der afskedigedes paa Grund af Alder og Svagelighed. *Møllers* Virksomhed i Bestyrelsen var af den største Betydning for Ordningen af Fondets finansielle Anliggender, og hans humane Følelser gjorde sig stærkt gældende med Hensyn til Uddelingen af Understøttelser. Han var Medlem af Fondets Bestyrelse, lige indtil han den 12. November 1888 traadte tilbage paa Grund af Bortflytning fra Ringkøbing, og Sagfører *L. C. Tang* overtog da den ledige Plads i Bestyrelsen.

— I 1872 var *Møller* med til at stifte Ringkøbing Bank. Som administrerende Direktør ansattes her *P. Dalgaard*, der var Revisor i Kreditforeningen. *Møller* var selv Formand for Bankraadet indtil 1888. Da han trak sig tilbage, modtog han — ligesom fra »Kronprins Frederiks Fond« — en hjærtelig Tak for sin Virksomhed. *Møllers* ansete Navn havde fra første Færd været Ringkøbing Bank til stor Støtte, og under Opvæksten drog den megen Nytte af hans Snarraadighed og dybe Indsigt.

— Det skyldtes i høj Grad *Møllers* Initiativ og hans personlige Dygtighed, at Den vest- og sønderjydske Kreditforening kom igennem de vanskelige Pengeforhold under og efter Krigen 1864, saaledes at den stadig kunde fortsætte sin Udlaansvirksomhed. Paa et for Kreditforeningen særlig kritisk Tidspunkt tilbød *Møller* »paa eget Ansvar at overtage største Delen af de udstedende Kasseobligationer til en passende Kurs, mod at Bestyrelsen i Forening med de overtagne Obligationer deponerede en saa stor Kapital af de Kreditforeningen tilhørende Ak-

tiver, som udfordredes til i Bankerne at rejse de til Berigtigelse af Laanesagerne fornødne Laan eller Forskud«. Dette Arrangement bragte *Møller* et betydeligt økonomisk Tab, da han nogle Aar senere — for at imødekomme Bestyrelsens Ønske om Forholdets Afvikling — for egen Regning maatte indløse de paagældende Aktiver.

Kreditforeningen lagde efterhaanden saa stærkt Beslag paa *Møller*, at han opgav sin Prokuratorvirksomhed. Da Grev *Schulin*, der stadig var Amtmand over Frederiksborg Amt, i 1874 ikke ønskede Genvalg som Medlem af Direktionen, blev *Møller* valgt til administrerende Direktør, og han overtog hermed ogsaa i det rent ydre den Stilling, hvis Opgaver han faktisk saa længe havde udført. Hans Bestræbelser gik i de nærmeste Aar ud paa at faa Kreditforeningens Virksomhed udvidet til at omfatte Jylland, eller dog i alt Fald at faa inddraget Thisted Amt og Salling under dens Udlaansomraade, men disse Planer maatte opgives, da de stødte paa Modstand hos Indenrigsministeriet.

Efter *Krarups* Død i 1868 blev Fabrikejer *P. Smith* til Nymølle i Lem indvalgt i Kreditforeningens Direktion, og da *Koefoed* var død i 1879, blev Landinspektør *Kirk* valgt til Direktør. Medens *Møller*, *Smith* og *Kirk* saaledes udgjorde Direktionen, viste der sig i Begyndelsen af Firserne nogen Opposition, som særlig gjaldt førstnævnte, men den vandt ingen betydende Tilslutning. Der bestod gennemgaaende et udmærket Forhold mellem *Møller* og Repræsentantskabet. Man vidste, at man altid kunde stole paa ham som den punktlige og ordholdende Mand. Særlig har man fremhævet, at han kunde forhandle og samarbejde med alle, at han respekterede Dygtigheden,

hvor han fandt den, »ligemeget enten det var hos Højre eller hos Venstre«. *Møller*, der selv nærmest maatte betegnes som »liberal Højremand«, arbejdede for at holde Kreditforeningen fri for alle politiske Rystelser, hvad der ikke var let i saa bevægede Kampaar og i en Egn, der politisk var saa stærkt interesseret.

Endnu medens »Holstebro-sagen« var Genstand for lidenskabelig Diskussion, fejrede Kreditforeningen sit 25 Aars-Jubilæum, den 28. September 1885, — to Dage før Kommissionsdommen over *Berg, Noes og Nielsen*. De politiske Bølger gik saa højt som nogen Sinde, men Kreditforeningsjubilæet forløb i smuk Harmoni. Det formede sig som en storslaaet Hyldest overfor Kammerraad *Møller*. Der mødte Deputationer hos ham fra Byraadet, Haandværkerforeningen, Handelsforeningen, Borgerforeningen og Vaabenbrødrene. Alle offentlige og de fleste private Bygninger i Byen flagede. Om Aftenen var Torvet og Hovedgaden festlig illuminerede. *Møller* var paa »Hotel Ringkøbing« Vært ved en Festmiddag, til hvilken han havde indbudt sine Meddirektører, forhenværende og fungerende Repræsentanter og Funktionærer, overhovedet alle, der havde været eller endnu paa nogen Maade var knyttet til Foreningen, og desuden Byens Embedsstand.

Repræsentanter og Taksatorer overrakte ham en kaligraferet Adresse, som sluttede med en Tak for hans fortjenstfulde Ledelse af Kreditforeningen og for den Venlighed og Velvilje, hvormed han modtog og vejledede Interessenterne. Men først hedder det i Adressen:

Fem og tyve Aar, 1860—1885, ere henrundne, siden Den vest- og sønderjydske Kreditforening stiftedes. Med al Ære for de Mænd,

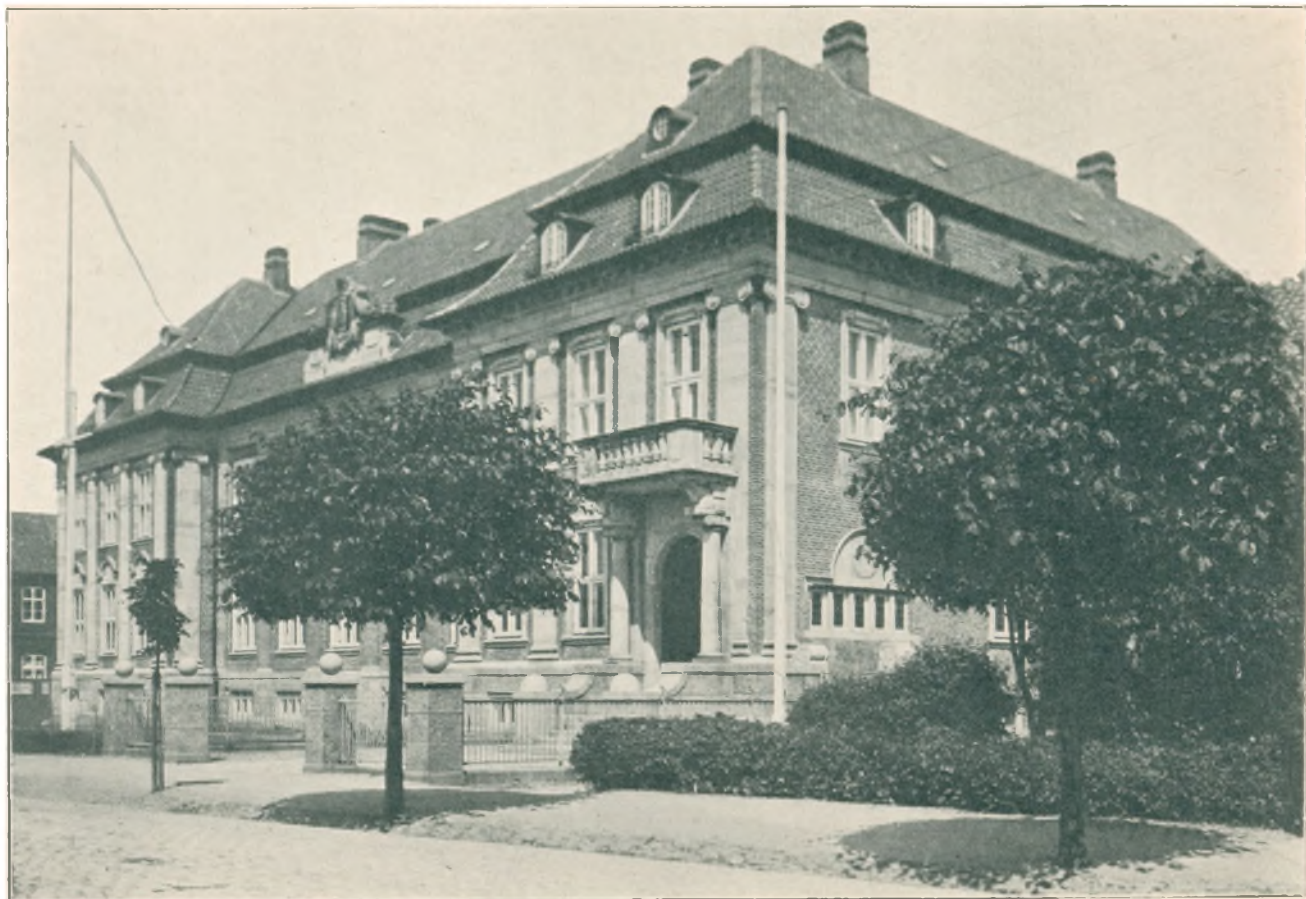
der sammen med Dem, Hr. Kammerraad, grundlagde nævnte Forening, tør vi dog paastaa, at det fra Begyndelsen indtil nu altid har været Dem, der trak det største Læs, Dem, der havde det store forberedende Arbejde, Dem, der senere havde det Arbejde, en øverste Styrelse af en Pengeinstitution medfører.

Foreningen gik i Førstningen langsomt, men ved Deres gode Ledelse sikkert fremad. I den første Halvdel af dens Levetid vare Udlaanene jo kun naaet op til 7 Millioner Kroner, hvorimod disse i de paafølgende 9 Aar steg med 27 Millioner, og i Dag staar Foreningen med et Udlaan af over 40 Millioner Kroner. Denne overordentlig store Tilgang i Forbindelse med Kasseobligationernes næsten stadige Stigen i Pris samt Reservefondets store Beholdning bærer Vidnesbyrd om, at Styrelsen har været ledet med Energi og Dygtighed, og tilskrive vi vor administrerende Direktør Æren for det gode Resultat i sin Helhed.

Med Adressen fulgte et stort Bordsmykke i Solv. Kontorpersonalet havde ladet Prof. *Olrík* male et Brystbillede af den adm. Direktør. Fra tidligere og fungerende Revisorer modtog *Møller* et Sølv-Drikkehorn, og Kreditforeningens Sagførere skænkede ham to Kandelabre i Solv.

Kort Tid efter Jubilæet blev *Møller*, der i 1875 havde faaet Ridderkorset, udnævnt til Etatsraad. Herning Folkeblad («Vestjylland») bragte i den Anledning en karakteristisk Artikel. Den indledes med nogle demokratiske Bemærkninger om Skavankerne ved Titel- og Rangvæsen, men derefter hedder det:

I dette Tilfælde maa vi dog sige, at Udnævnelsen har truffet den rette, og at Etatsraadstitlen er vel fortjent. Hr. Direktør *Møller* har i dette Ords sande og bedste Betydning været en *ualmindelig* arbejdsom, driftig og omsorgsfuld Mand med et varmt Hjertelag for de smaa i Samsundet. Vi vide meget vel, at *Møller* ingenlunde er Venstremand, men han er i alle sociale Spørgsmaal en frindet Mand og en liberal Mand overfor anderledes tænkende og

DEN VEST- OG SØNDERJYSKE KREDITFORENINGS BYGNING. FULDFØRT 1913

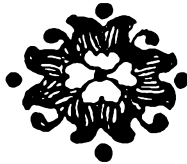
menende. Der er næppe mange Mænd, maaske slet ingen, der har haft saa stor Betydning for Vestjyllands Udvikling som Direktør *Møller*

I denne Tid organiserede *Møller* 4 pCt. Afdelingens 1. Serie, amortisabel 110. Det var vel nok den sidste store Opgave, som han løste indenfor Kreditforeningen. Han var ikke langt fra de halvfjerds, da han den 14. April 1888 efter eget Ønske trak sig tilbage. Hans Efterfølger som adm. Direktør blev, efter Repræsentantskabets Valg, Sagfører *Morten Clausen*, der var *Møllers* Svigersøn. *Clausen* havde dengang i Herning oparbejdet en betydelig Sagførerforretning og var kendt som en dygtig og virksom Forretningsmand, en Egenskab, der ogsaa kom til at præge hans Ledelse af Kreditforeningen, for hvilken han var administrerende Direktør indtil sin Død i Oktober 1898.

Ved sin Tilbagetræden solgte Etatsraad *Møller* til Kreditforeningen den Bygning, der i saa mange Aar havde rummet baade hans Hjem og Administrationskontoret, og som stadig er Direktørbolig. I dens umiddelbare Nærhed opførtes, da det gamle Hus blev for trangt, Kreditforeningens nye monumentale Administrationsbygning efter Planer af Arkitekt *Helge B. Møller*. Den blev taget i Brug 1913.

I Kreditforeningens Direktion sidder nu *Chr. Troensegaard*, *N. Skjøde* og *P. Lauersen*. Den sidst udsendte Beretning viser, at Foreningen den 31. December 1918, ca. 58 Aar efter dens Oprettelse, ialt havde givet Laan til et Beløb af over 310 Millioner, hvorpaa der paa samme Tid var afdraget ca. 137 Millioner Kroner, og at Foreningen ved Udgangen af 1918 havde henved 20,000 Debitorer.

Den Institution, der i saa høj Grad er *Møllers* Værk, staar som en af de største af Landets Kreditforeninger, og Historiens Gang har føjet det saa, at den nu — i Hundredaaret for Stifterens Fødsel — formentlig har Udsigt til atter fuldt ud at kunne svare til sit Navn som Vest- og *sønderjydsk* Kreditforening.

HJEMMET I RINGKØBING

En lykkelig Mand var *Møller*, lykkelig i sin Gerning og i sit Hjem.

Selv havde han ladet det Hus bygge, der rummede hans Hjem og saa meget af hans Gerning i de mange Aar. Selv havde han ogsaa anlagt den dejlige Have med dens Rigdom af Frugttræer. En Del af Haven maatte siden vige for Kreditforeningens nye Bygning.

Han var Hjemmemenneske, saa meget som hans omfattende Virksomhed tillod det. Ofte hændte det, at han kom hjem fra en Forretningsrejse et Par Dage før Bestemmelsen. Han længtes mod Hjemmets store, lyse Stuer, hvor en Blomsterverden groede og trivedes under Hustruens omsorgsfulde Pleje, rigtig »gammeldags« Blomster som Nerier og Pelargonier, Sparmanier og Geranier. *Møllers* Dagligliv var overmaade regelmæssigt. Han var tidlig oppe, gik efter endt Kontortid en Tur med et eller flere af Børnene, og efter Aftensmaaltidet Kl. 6 sad han atter paa Kontoret, hvor han da i Aarets mørke Tid arbejdede ved Skæret af en Tællepraas. Han vilde hverken have Stearinlys eller Lampe. Naar dette Aftenarbejde var til Ende og der ikke var Gæster, spillede han og hans Hustru deres Tomandswhist. Undertiden var han i »Onsdagsklubben«. Men han var ikke ofte ude. Han lod nok saa gjerne Folk komme til *sig*. Der var Pe-

rioder, hvor han var overanstrengt af Arbejde. En Overgang voldte Silkeborg-Herning-Banen ham mange Bryderier. Men hans stærke Energi overvandt Vanskelighederne, og nye Planer og Idéer holdt ham frisk. En stor Del af sin Fritid ofrede han paa Mennesker, som søgte hans Raad og Bistand. *Møller* var i en sjælden Grad forstaaende og hjælpsom, interesseret og deltagende i andres Ve og Vel. Han sagde ofte til sine nærmeste: »Det er lettere at give end at tage imod«.

Nu maa man ikke, med alt dette, tænke sig ham som en sagtmodig Natur. Hans Liv var harmonisk, fordi hans Gerning fulgtes af Lykken, der har den priselige Vane at føje den Mand, som for Alvor evner og vil, og for saa vidt var hans Personlighed ogsaa Harmoni. Men der var i hans impulsive Natur en Heflighed, som til Tider kunde bruse op. Desto mere betød det, at Hustruens Væsen var behersket Ro. Hun var et ligevægtigt Menneske, lys af Sind, stærk af Sjæl. Gamle Venner af Huset mindes hende som »en stille, yndig Dame«, der gik op i Hjemmets Gerning, men som ogsaa kunde være »en højst fornøjelig Samtalerske«. Skønt saa lidet fremtrædende fyldte hun dog saa meget. Hendes Væsens fine Kvindelighed tiltrak alle, der kom inden for Hjemmets Vægge. Det store, gæstfri Hus paalagde hende mange Pligter, men hun overkom det altsammen, og hun plagede aldrig sin Husbond med huslige Sagers Smaalighed. Ved mange Lejligheder var hun hans kloge Raadgiverske. Hun ejede den for en Hustru kostelige Evne at kunne interessere sig for Mandens Gerning.

Overbærenhed var et af hendes Karaktertræk. Vrede kendte hun kun, naar hun stødte paa Sladder og Bag-

talelse. Fra mange Sider foreligger der samstemmende Vidnesbyrd, at i *Møllers* Hus maatte der aldrig tales ned-sættende om nogen. Prøvede fremmede derpaa, blev det straks jævnet og glattet ud. Den vaagne Sans for Oprigtighed var en af Grundene til, at man befandt sig saa vel i dette Hjem. I fortrolige Breve fra *Møllers* Haand fremhæves jævnlig Betydningen af at være »ærlig, oprigtig og aaben«. Han siger om sig selv, at han er ikke nogen flittig Brevskriver, thi han »har nok af Skriveri« og »har meget vanskeligt ved at tage fat paa Besvarelsen af private Breve«. Men naar han endelig kan tage sig Stunder dertil, skriver han Breve, der *fortæller* noget. De viser en retskaffen Faders kærlige Omsorg for Børnene, ogsaa naar disse færdes borte fra Hjemmet; de viser ham som en trofast Ven, som et Menneske af gammeldags Redelighed, fuld af Forstaaelse og Deltagelse i andres Skæbne.

Af Husets fire Døtre blev *Sofie* gift med Fabrikant *I. E. Nyrop* og *Johanne* med *Morten Clausen*, *Møllers* Efterfølger som Direktør i Kreditforeningen. De to yngste, *Mathilde* og *Dagmar*, omtalte *Møller* gerne som sine Smaapiger, ogsaa da de som voksne var sendt til Paris i 1887 og i 1890. Under det sidste Pariserophold kom de i Forbindelse med *Coquelin aîné*, og da denne var dem behjælpelig med Ordningen af deres Sprogundervisning, skrev *Møller* med sit jydsk Lune i et Brev til Døtrene: »Det er retten en pene Mand, der tager sig saaledes af mine Smaapiger«.

Svigersonnerne stod i et sønligt Forhold til *Møller*. Overfor Børnebørnene rejste han sit Krav om Aabenhed og Frimodighed. Betegnende for *Møller* er et lille Træk, som en Dattersøn erindrer fra sin Barndom. Drengen

vilde, da hans Forældre var bortrejst, bede om en lille Ting til sit Legetøjsskib, men han kredsede længe om Bedstefaderen uden at kunne faa det sagt. Da han endelig havde taget Mod til sig, sagde *Møller*: »Jeg kunde mærke paa dig, at der var noget, du gjerne vilde have,

•Klitty• ved Søndervig.

men fordi du ikke straks kom frem med det, faar du det ikke før i Morgen«.

Ved Søndervig, fem Fjerdingsvej fra Ringkøbing, byggede *Møller* sig en Sommerbolig i Læ af Klitten. Baade han og hans Hustru færdedes gjerne her i Sandets Regioner. Bag Klitten laa deres elskede Vesterhav, og fra Verandaen paa »Klitty« havde de Udsigt over Holmslands Agre og Enge med Brødlundsgaardene, med Nysogns Mølle og de to hvide Kirker, Nysogns og Gammelsojns,

den sidste helt nede ved Ringkøbing Fjord. Tæt ved »Klitly«, der nu ejes af Fabrikant *I. E. Nyrop*, ligger Søndervig Badehotel. *Møller* havde en væsentlig Andel i Opførelsen af dette Hotel, der blev taget i Brug i 1884, — paa en Tid, da Badehoteller endnu ikke var skudt op ved hver en Strand.

— *Møller* var paa en og samme Tid en myndig og en elskværdig Principal. Naar han kom paa Kontoret, bragte han Liv og Humør med sig. Han interesserede sig for hver enkelt af Personalet. Den, der fulgte ham længst, var *Christen Knudsen*, den senere Kammerraad, der som ganske ungt Menneske lærte *Møller* at kende paa Ringkøbing Amts Kontor. I 1869 antog *Møller* ham som sin Assistent ved Virksomheden for Kreditforeningen, hvor han blev Kasserer i det samme Aar, da *Møller* valgtes til administrerende Direktør. *Christen Knudsen* var baade Kreditforeningen og *Møller* en god Mand.

Til de skiftende Amtmænd stod *Møller* i det bedste Forhold. Grev *Schulin* var hans Ven, og baade *Bardenfleth* og *Carl Benzon*, der siden blev Overpræsident i København, kom hyppigt i hans Hus. Hjærteligere Vært og Værtinde end *Møller* og Hustru lod sig ikke finde. De udfoldede en storslaet Gæstfrihed.

Til Omgangen hørte i den ældste Tid de to Købmænd *Husted*, *Christen* og *A. C.*, men den, der kom daglig, var Justitsraad, Amtsfysikus *Erik Holst*, Familiens trofaste Ven og i mere end 20 Aar dens Huslæge, en original og livfuld Personlighed, i langt over en Menneskealder en af Byens ledende Mænd. Endnu lod en lang Navnerække sig anføre fra Omgangskredsen: Bankdirektør *P. Dalgaard*, Godsejerne *Hoppe*, *Pallisbjerg*, og *Tranberg* fra

E. Møller. P. Dalgaard.

Fru Møller.

HJEMMET I RINGKØBING

ETATSRAADINDE MØLLER

ETATSRAAD E. MØLLER

Lønborggaard, Apotheker *Heiberg*, Sagfører *Tang*, hvis Hustru, *Juliane Kiær*, havde været Huslærerinde for *Møllers* yngste Børn, Pastor *Schjøtt* og mange flere.

En yngre Ven vandt *Møller* sig i Sagfører og Bankdirektør, nuværende Etatsraad *I. P. Aggerholm*, der i 1871 havde stiftet Holstebro Bank. *Aggerholm* kom jævnlig i Hjemmet i Ringkøbing. Fra 1884 boede han paa Lægaarden udenfor Holstebro; her opholdt *Møller* sig gerne nogle Dage hvert Aar. Trods mere end tyve Aars Forskel i Alder kom disse to Mænd til at staa hinanden nær, og sit trofaste Venskab har Etatsraad *Aggerholm* overført paa *Møllers* Børn.

Blandt *Møllers* personlige Venner fra ældre Tid var *Tegner*, den fremragende Ingeniør og Jernbaneleder, som havde været ham til saa stor Støtte ved den smukke Gennemførelse af Silkeborg-Herning-Banen, og Fyrskipperen, Kaptajn *Peter Larssen*, den djærveste Sømand, der nogensinde har traadt et Skibs Planker. Forbedring af Redningsvæsnet, Fremgang for Fiskeriet paa Vestkysten og Hjælp til gamle Fiskere eller deres Efterladte, — det er de stadig tilbagevendende Emner i »den gamle Fyrskippers« Breve, som fra Drogdens Fyrskib sendes over til *Møller* i Ringkøbing. Han er henrykt, da *Møller* har faaet den Idé at skaffe en Prøveredningsbaad til Veje. Han har stadig en og anden, som *Møller* maa skaffe Understøttelse af »Kronprins Frederiks Fond«, og han taler selv med Kronprinsen ud af sit ærlige Skipperhjærte, naar det gælder en fattig Fiskerenke eller det Dannebrogskors, som *Lars Kruse* skulde have, men først fik saa sent. I et Brev, dateret Drogden den 30. November 1881, skriver han til *Møller*:

Min kjære gamle Ven!

Du maa ikke tro, at det er Ligegyldighed eller Dovenskab, der er Grund til min lange Taushed. Nei, min Ven, jeg har havt Vind i Seilene, stolt Medbør! Saa jeg har ladet staa-til, medens Vinden blæste fra den Kant, som gammel erfaren Sømand. Nu tør jeg nok sige med temmelig Sikkerhed, 1) at *Lars Kruse* snart faar sit Kors, 2) at Enken paa Skagen faar Understøttelsen, 3) at Monumentet paa Skagen blir rejst Er det ikke godt skuldret!

I 1882 fik *Lars Kruse* sit Kors, tre Aar efter at *Drachmann* havde fejret Helten i den Bog, der munder ud i følgende Appel: »Det er dig, min Læser, sammen med et Par Tusind andre, som skal sørge for, at han bliver dekoreret«.

Den gamle Fyrskipper gjorde, hvad *han* kunde.

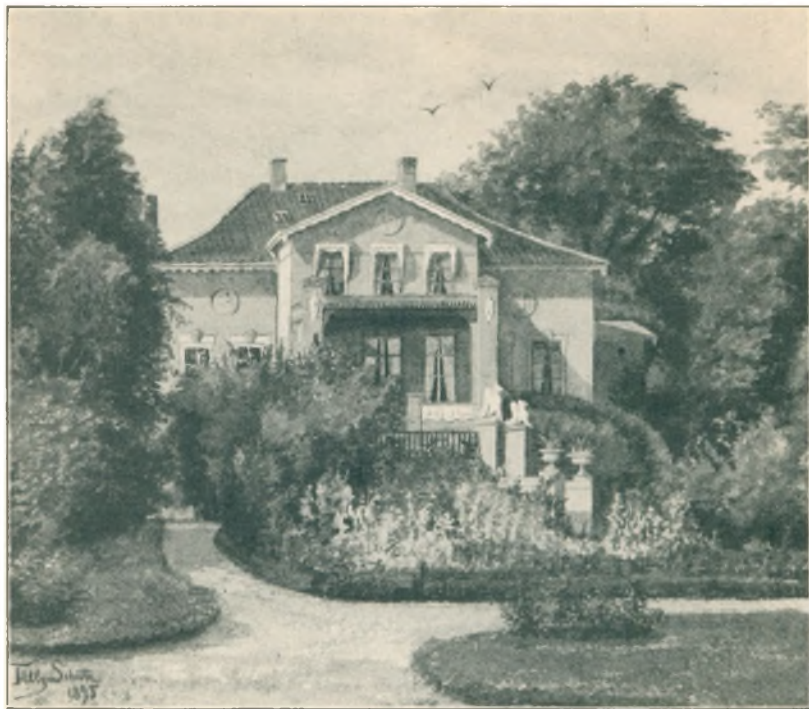
DE SIDSTE AAR

I Sommeren 1888 forlod Etatsraad *Møller* og hans Familie Ringkøbing for at tage Ophold i Nærheden af Hovedstaden. Han havde købt Store Mariendal paa Strandvejen, nær ved Tuborg, og i denne herskabelige Bolig indrettede han og hans Hustru deres nye Hjem. Store Mariendal er opført i 1759 af Murermester *Philip de Lange*. Gennem mange Aar var dette Hus omgivet af en vis Mystik. Man kaldte det »Tolvkanten« eller »Kalenderhuset«. Allehaande Rygter vilde vide, at det var opført efter et bestemt Talsystem, med tolv Kanter, svarende til Antallet af Aarets Maaneder, med lige saa mange Vinduer, som der er Uger, og med lige saa mange Vinduesruder, som der er Dage i Aaret. Undersøgelser fra den nyeste Tid finder Aarsagen til de mange Rygter deri, at Store Mariendal er »en ualmindelig klart udformet arkitektonisk Komposition efter det 18. Aarhundredes teoretiske Metode«.

Omtrent syv Aar blev Etatsraad *Møller* beskaaret, efter at han havde forladt Ringkøbing. Kort forinden Afrejsen blev han forøvrigt valgt til Medlem af Dansk Fiskeriforenings Bestyrelse. Kammerherre *Garde* var udtraadt af denne, og man valgte da Etatsraad *Møller*, hvis nøje Kendskab til Forholdene ved Vestkysten og varme Interesse for Fiskerne gjorde ham særlig skikket til dette

Hverv. Han vedligeholdte stadig Forbindelsen med Den vest- og sønderjydske Kreditforening, bistod sin Svigersøn, Direktør *Morten Clausen*, paa mange Maader og var særlig virksom for den Konvertering, der gennemførtes i Begyndelsen af 1895. Men hans utrættelige Virkelyst lod sig ikke nøje hermed. Han udkastede Planer til en Ordning af Landbrugets Kreditforhold og drøftede Sagen med Etatsraad *Aggerholm*, der paa det af ham angivne Grundlag udformede et Forslag til Vedtægter for en »Laane- og Hypotekkasse for Kommuner og Grundejere i Kongeriget Danmark«. Den skulde adskille sig fra Landets andre Laaneinstituter og særlig fra de bestaaende Kreditforeninger deri, at Kassen ogsaa ydede Laan til Kommuner, at der til Grundejere kun udlaantes indtil $\frac{1}{3}$ af Pantets Værdi, hvilke Laan ikke blot var uopsigelige fra Kreditors Side, men ogsaa afdragsfri, og endelig deri, at Kassens Debitorer var fritagne for ethvert solidarisk Ansvar, og at Debitorerne som Følge heraf ikke havde nogen Andel i Bestyrelsen eller kunde faa nogen Indflydelse paa Kassens Anliggender. *Møller* og *Aggerholm* associerede sig med *Axel Heide*, dengang Fuldmægtig i Frederiksberg Birk, og med Højesteretssagfører *P. G. C. Jensen*. En Kreds af fremragende Landmænd samledes i Randers til et Møde om denne Sag, men den strandede paa Deltagernes Krav om, at det paagældende Institut skulde yde *store* Laan til den fastsatte lave Rente.

Livet paa Store Mariendal prægedes af Forholdet til Børnene og Børnebørnene og af den Hengivenhed, hvormed de to Svigersønner omfattede Etatsraad *Møller* og hans Hustru. De færdedes saa ofte som muligt i Familie-kredsen paa Store Mariendal. En hyppig Gæst var ogsaa

Store Mariendal 1895. — Efter Akvarel af Tilly Schütz.

Etatsraad *Møllers* Broder, Adjunkt *Mads Simon Møller*. De to Brødre var paa mange Maader højst forskellige i Anskuelser, men der bestod altid et smukt Forhold imellem dem.

Naar *Aggerholm*, der endnu i mange Aar blev boende i Vestjylland, kom til Hovedstaden, forsømte han ikke at besøge sin Ven paa Store Mariendal. Ogsaa udover det rent personlige Forhold var der meget, som knyttede dem til hinanden. Begge var de stærkt optaget af Hede-sagen, og de mødtes tillige paa det filantropiske Om-raade. Etatsraad *Aggerholm*, der deltog som Frivillig i

Krigen 1864 og som den Dag i Dag er ivrigt sysselsat med nationale Spørgsmaal, fandt hos en Mand som *Møller* ligeledes fuld Forstaaelse for sine sønderjydske Interesser.

Den 28. Juli 1894 fejrede *Møller* og hans Hustru deres 40 Aars-Bryllupsdag. Mellem hans efterladte Papirer findes et lille Kort med nogle Linjer, som paa denne Dag udtrykte hans Følelser overfor den trofaste Hustru: »Da Menneskenes Børn ikke kunne forlange, at alle Dage skulle være gode og lykkelige, have vi al Grund til at takke Vor Herre for, at det langt overvejende Antal af disse 40 Aars 14600 Dage kunne henføres hertil, — til de gode og lykkelige nemlig. Tak for, hvad Du hertil har bidraget«.

Rask og rorrig var *Etatsraad Møller* indtil faa Dage før sin Død. Endnu da han var over det femoghalvfjerd-sindstyvende Aar, var der intet egentligt Gammelmandstræk at spore. Hans gode og kloge Øjne blev ligesom klogere med Aarene, og rank, næsten militærisk i sin Holdning, skridtede han ud ad Strandvejen paa de lange Spadsereture, der ofte gik til Skovshoved og endnu længere bort.

En hæftig Lungebetændelse, som fulgte efter nogle Dages Influenza, endte hans Liv den 20. Marts 1895. Sjette Dagen derefter blev han jordet paa Holmens Kirkegaard, hvor ogsaa hans Hustru, som døde den 1. December 1896, stedtes til Hvile. I et ekstraordinært Møde besluttede Ringkøbing Byraad at sende en Krans til hans Baare paa Byens Vegne. I den jydske Presses Nekrologer fremhævedes særlig hans Livs Størværk: Grundlæggelsen af Den vest- og sønderjydske Kreditfor-

ening. »Den Udvikling« — skrev Ringkøbing Amts Avis — »som Vestjylland har gennemgaaet i de svundne 35 Aar, er utænkelig uden en Institution i Lighed med den, som *Møller* undfangede Idéen til i 1860«. Sympathi for hans Personlighed, Beundring for hans Evner prægede Pressens Værdsættelse af *Møller*.

Saaledes var Offentlighedens Dom ved hans Dod. Og nu den enkeltes Følelser, medens *Møller* levede og virkede? Her kan ét simpelt Vidnesbyrd gøre det ud for mange.

Mellem de Afskedshilsener, som Etatsraad *Møller* modtog, da han brød op fra Ringkøbing, var der et ærligt, troskyldigt Brev fra en Menigmand. »Tak« — skrev han til *Møller* — »Tak for al Deres Virksomhed og Godhed, som jeg aldrig kan erindre uden med Glædestaarer i mine Øjne. De har i mange Aar arbejdet troligt for andres Vel.«

En Mand faar ikke let et skønnere Eftermæle.

AF trykte Kilder er til Udarbejdelsen af dette Skrift bl. a. benyttet: Arkiv for Genealogi og Heraldik ved Torkil Baumgarten, Hundrup: Biogr. Efterr. om philologisk-hist. Candidater, 1860, Mylius-Erichsen: Ringkøbing og Omegn, 1901, Om Tilvejebringelsen af et nyt Udløb fra Ringkøb. Fjord, 1882, Rambusch: Studier over Ringk. Fjord, 1900, Frølund: Holstebro, 1871, Lønborg Friis: Den jydsk Slavekrig, 1898, forskellige Aargange af Hardsyssels Aarbog, De danske Kreditforeninger, 1901, F. K. Erlang: Den vest- og sønderjydske Kreditforening, et Jubilæums-Festskrift, 1910, P. Storgaard Pedersen: Ulfborg Herred, 1900, Medd. om Kronprins Frederiks Fond, 1890, og »Architekten, XXI Aargang, Hæfte 16.

Forf. skylder Etatsraad *Aggerholm*, Overlærer *Aldal*, Holstebro, Amtsfuldmægtig *Hallund*, Ringkøbing, og Postekspedient *Hjorth-Nielsen* Tak for mange nyttige Oplysninger.

Frise og Vignetter af *Børge Nyrop*.

Billedet af Kreditforeningens nye Bygning fot. af *Gundelach-Hansen*, Ringkøbing.

